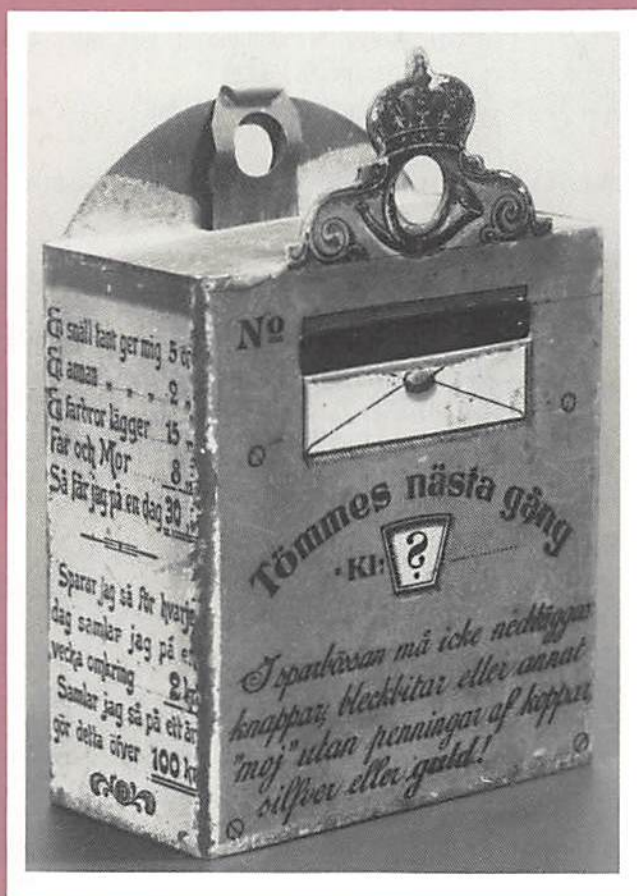


SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT



SEPTEMBER 6 • 92



Gustav II Adolfs Mainzpräglingar
Åbomynt i estniskt depåfynd
Sparbössor

SVERIGE 15:—
NORGE 15:—
DANMARK 15:—

Myntfynd från Dalsland och Värmland



6

Sveriges Mynthistoria
Landskapsinventeringar

Myntfynd från DALSLAND och VÄRMLAND

Sveriges mynthistoria. Landskapsinventeringen 6

Katalogen innehåller sammanlagt 221 beskrivna myntfynd, spridningskartor, fyndregister, ortnamnsregister, sägner och kuriosas samt sex bildplanser.

Boken är tryckt i A4-format, limbunden och omfattar 155 sidor.

Författare är Karin Beckman-Thoor och Eva Wiséhn.

Beställes genom

Kungl. Myntkabinettet, Box 5405, 114 84 Stockholm.
Tel. 08-783 9429.

Priset är 80:– plus porto.

Förut finns Myntfynd från Östergötland, 55:–, Ångermanland 55:–, Dalarna 75:–, Uppland 140:– och Närke 70:–.



Sveriges Mynthandlares Förening

är organisationen för etablerade mynthandlare i Sverige. Föreningen bildades redan 1973 och har idag 27 medlemmar, verksam på 15 orter i landet. Du som önskar köpa, sälja eller värdera mynt, sedlar eller medaljer – Vänd Dig alltid till en etablerad mynthandlare! Medlemmar i Sveriges Mynthandlares Förening har den erfarenhet och kompetens som krävs för att avgöra och garantera äkthet och kvalitet på mynt och andra numismatiska objekt. Den yrkeskunskap de professionella mynthandlarna har, borgar för seriös behandling och köptrygghet! Inom föreningen finns en reklamationsnämnd dit Du som kund kan vända Dig om Du skulle anse Dig felaktigt behandlad av något medlemsföretag. När det gäller mynt – vänd Dig alltid till experter – det lönar sig!

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL

Kungsgatan 30, Box 7662
103 94 STOCKHOLM 3
Tel. 08-10 10 10

AMNEKLEVS MYNTHANDEL

Skolgatan 20, 602 25 NORRKÖPING
Tel. 011-10 29 50

ANTIKBODEN

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

ANTIKÖREN MYNT & ANTIKT

Stureplatsen 1, 411 39 GÖTEBORG
Tel. 031-18 39 60

DALA MYNT & FRIMÄRKSHANDEL

Trotzgatan 16, 791 27 FALUN
Tel. 023-142 50

GALLERI SPECIE

Storgatan 19, 574 21 VETLANDA
Tel. 0383-152 01

KARLSKRONA MYNTHANDEL

Hantverkaregatan 11
371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

KRONANS MYNT

Västra Hamngatan 6 (Antikhallarna)
411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

RUNE LARSSON MYNTHANDEL

Österlånggatan 16, 502 32 BORÅS
Tel. 033-11 03 15

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. 046-14 43 69

MALMÖ MYNTHANDEL

Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-11 65 44

MYNTINVEST CORONA

Östra Storgatan 20
611 34 NYKÖPING
Tel. 0155-863 25

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96, Box 19507
104 32 STOCKHOLM
Tel. 08-673 34 23

MYNT & METALLBÖRSEN

Normalmstorg 1, 4 tr
101 46 STOCKHOLM
Tel. 08-20 55 01

MYNTSAMLARNAS POSTORDER

Box 103, 240 32 FLYINGE
Tel. 046-526 30

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL

Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Stora Brogatan 2B, Box 4
761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26

NUMISMATICA

Kaserntorget 6, Box 2332
403 15 GÖTEBORG
Tel. 031-13 33 45

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel. 042-12 25 28
Filiäl: Skolgatan 24, 502 32 BORÅS
Tel. 033-11 24 96

SELINS MYNTHANDEL

Regeringsgatan 6
111 53 STOCKHOLM
Tel. 08-11 50 81

SKÖVDE SAMLARFORUM

Sandtorget 1
Box 259, 541 26 SKÖVDE
Tel. 0500-123 75

STRANDBERGS MYNT & FRIMÄRKEN

Arsenalsgatan 8, Box 7377
103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10

TAMCO NUMISMATICS

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel. 08-33 77 75

TICALEN MYNTHANDEL

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel. 031-20 81 11

THÖRNSTRÖMS MYNT & ANTIK

Drottninggatan 48, 582 27 LINKÖPING
Tel. 013-13 54 65

INGEMAR WALLIN MYNTHANDEL

Grevturegatan 15, Box 7317
103 90 STOCKHOLM
Tel. 08-661 23 80

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

Vasagatan 42, Box 490
101 29 STOCKHOLM
Tel. 08-11 08 07

Sveriges Mynthandlares Förening

– DIN GARANTI FÖR SERIÖS BEHANDLING!

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING. Tel. 0155-863 25



SVENSKA
NUMISMATISKA FÖRENINGENS
TIDSKRIFT

Föreningens kansli:

Sandhamnsgatan 50 A, nb
115 28 Stockholm
Tel 08-667 55 98

(onsdag - torsdag kl 10.00 - 13.00)

Svensk Numismatisk Tidskrift:

Box 5405

114 84 Stockholm

Postgiro 15 00 07-3

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

SNT utkommer under

första veckan i

februari - maj,

september - december

Prenumeration: helår 125:-

ANSVARIG UTGIVARE

Ian Wiséhn

REDAKTION

Tel 08-783 94 00

Redaktör:

Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O Lagerqvist

Annonser:

Kjell Holmberg

Tel 0292-303 45

(kvällstid och helger)

Annonspriser:

1/1 sida (151×214 mm)	1.800:-
2:a omslagssidan	2.200:-
omslaget 4:e sida	2.500:-
2/3 sida (99×214 mm)	1.250:-
1/2 sida (151×105 mm)	1.000:-
1/3 sida (47×214 mm)	700:-
1/4 sida (72×105 mm)	500:-
1/6 sida (47×105 mm)	350:-
1/12 sida (47×50 mm)	175:-

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden

före utgivning

Heloriginalt manus och

gärna skiss.

Sändes till SNT, adress enl ovan.

Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik kommer att avböjas

Tryck:

Masterprint Sätteri & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Höstprogram 1992

Om ej annat anges, hålls mötena kl 18.30 på Sandhamnsgatan 50 A.
Tag buss nr 41 till Rökubbsgatan eller T-bana till Gärdet.

Under hösten sker SNF:s flyttning till nya lokaler. Vi återkommer i nästa nummer om detta.

- Sept 17 Visa och berätta om saker Du skaffat under året eller något Du läst och funnit intressant.
- Okt 1 Föredrag (obs! i Kungl Myntkabinettet eller Historiska museet, ingång Storgatan 41). I samarbete med andra föreningar har vi inbjudit Michael Metcalf (chef för myntkabinettet i Oxford) att tala över ett vikingatida eller medeltida ämne (på engelska). *Föredraget hålls kl 16.*
- 20 Madeleine Greijer berättar om rysk mynthistoria.
- Nov 19 Vi får en rapport från FIDEM i London 1992 av Tamás Sárkány, Kungl Myntkabinettet, som också berättar om senaste medaljnytt.
- Dec 9 Den sedvanliga jul festen, sannolikt i våra nya lokaler.

Obs! Auktion hålles våren 1993.

Kansli

Besökstid 10.30 - 13.00 onsdag och torsdag.

Semesterstängt: Midsommar - 1 september samt jul- och nyårshelgerna.

Innehåll SNT 6 · 92

	Sid
Präglingar utförda i Mainz åren 1631 och 1632 för Gustav II Adolf	144
Åbomynt i ett estniskt depåfynd	150
När mynt och fornsaker skulle ställas ut på världsutställningar	152
Personalia	153
Reklamsedlar	154
Uno Lindgren - en kontroversiell heraldiker	154
Fynd av myntstamp från 1500-talet i Stockholm	155
Medaljnytt	156
Att starta en medaljcirkel	156
Utställningar	158
Sparbössor - Sparbössans historia under 2000 år	159
Recensioner	160
Auktioner och mässor	162
Föreningar	162
Myntnytt	158, 163

Omslag

En brevlådesparbössa från sekelskiftet. Bössan, som är av plåt, bär uppmanande text för unga sparare. Se även s 158-159 samt 161.
Foto: Gunnel Jansson, RIKf.

Präglingar utförda i Mainz åren 1631 och 1632 för Gustav II Adolf

Av Hans-Jürgen Ulonska, Erfurt

Tilldelad det tyska
Eligius-priset 1989 (3:e pris).

Föreliggande uppsats skall sammanfattande beskriva de senaste rönerna om de svenska interimsppräglingarna i Tyskland under det 30-åriga kriget för myntorterna Mainz, för första gången baserade på nyare forskning. Under senare tid har det skrivits liknande arbeten om präglingar för svenskarna i myntorterna Fürth, Wolgast, Erfurt och Weimar.¹ Till följd av dessa resultat och med föreliggande artikel kom det tex fram nya synpunkter beträffande ursprunget till några präglingar. Så erhöles också med hjälp av senare forskning om myntorterna Erfurt en första säkrad nyordning av mainzpräglingarna för svenskarna under Gustav II Adolf. De båda präglingarna för hans dotter Kristina medtogs som tillägg (tab 2). Dessutom omprövades än en gång redan gjorda publikationer om mainzpräglingarna, samt jämfördes och diskuterades dessa sammanfattningsvis.²

Myntmästarna

Åsikterna angående dessa präglingar från Mainz i senare publikationer³ förde oberoende av tidigare resultat⁴ till slutsatsen, att den från Frankfurt/Main härstammande stämpelgravören Lorenz Schilling – förutom till ärkebiskopen av Mainz och andra mynt-herrar – även levererade myntstamper till svenskarna i Mainz.

Vid denna tid framträdde Daniel Ayer (Eyrer) som myntmästare, närmare bestämt under åren 1627 till 1635.⁵ I motsats till myntmästaren från Erfurt, Hans Schneider (kallad Weissmantel), använde han endast en alkemisk symbol, nämligen den för



Nr 1, 4, 5, 6

kvicksilver (mercurium).⁶ Senare har därnäst också Hans Jakob Ayer (Eyrer) arbetat som myntmästare för svenskarna. Medan han i äldre publikationer över tjänstemän inom myntverket i Mainz överhuvudtaget inte anges,⁴ nämns han på ett annat ställe⁷ som son till Daniel Ayer. De genom ligatur förbundna myntmästartecknen HA och HE tillskrivs Hans Jakob Ayer (Eyrer) för de svenska präglingarna 1632 i Gustav II Adolfs namn.

Sammanfattningsvis känner man till tre myntmästare, som alla präglade i Mainz för svenskarna åren 1631-1632 resp 1635:

Hans Jakob Ayer (Eyrer), myntmästartecknen HA och HE (förbundna genom ligatur), 1632;

Daniel Ayer (Eyrer), myntmästartecknen alkemiskt tecken för kvicksilver (mercurium) 1631-1632;

Benedict Stephani, myntmästartecknen BS (1635).

Initialerna för en Kaspar Ayer (Eyrer), bror till Daniel Ayer (Eyrer), som använde tecknet AE (förbundna genom ligatur), återfinns inte bland de första de för svenskarna tillverkade präglingarna. Inte heller Lorenz Schilling satte sitt tecken LS på mainzpräglingarnas stämpelsnitt för Gustav II Adolf.

Daniel Ayer (Eyrer) har på sina präglingar för svenskarna endast anbringat den alkemiska tecknet för kvicksilver. Ett andra därtill hörande

monogram AD, i ligatur, som han använde mellan 1629 och 1630 på talermynt från Mainz, finns inte på de för mig kända präglingarna för svenskarna i Mainz.⁸

Nedan skall nu samtliga till Mainz förlagda präglingar för de tre tidigare nämnda sammanfattningsvis beskrivas i tab 2. En detaljerad teckenframställning inklusive varianter etc, som redovisats för dukatpräglingarna från Erfurt (SNT 1992:1), skall förf tillsvidare avstå ifrån, då det här i första hand gäller att entydigt påvisa Mainz som präglingsort.

Mainzpräglingarna för svenskarna och deras dåtida ställning

För att påvisa betydelsen av de för svenskarna företagna präglingarna i Mainz 1631 resp 1635 förtecknas i tab 2 samtliga hittills kända och i Tyskland verkställda interimsppräglingar för den svenska kronan mellan åren 1631 och 1635. Klart är, att Mainz, som intogs i slutet av december 1631 och valdes till residensstad, följdriktigt hade en omfattande präglingsverksamhet. Här präglades de flesta nominalerna, sammanlagt 13 enligt tab 1.

Absolut värt att nämnas är, att man med en och samma stämpeltyp utförde större avslag upp till 10 dukater. Omskriften på de flerfaldiga mainzdukaterna betyder ingenting annat än MONETA NOVA AVREA REGIS SWECIAE ("Nya guldmünt för det

Uppsatsen ursprungligen utgiven på tyska i Numismatisches Nachrichten Blatt, juni 1990.

Detta är del 2
i Ulonskas artikelserie om
svensktidens myntning.

Den förra publicerades i nr 1, 1992.

svenska riket") och symboliserar därmed anspråket på Mainz som administrativt centrum, åtminstone för de på sin tid erövrade områdena väster om Oder.¹¹ Denna rang skulle förut egentligen ha tillfallit Erfurt i stället för Mainz. Dock kostade detta krav borgarna i staden Mainz vid Gustav II Adolfs intåg bl a 80 000 taler, med vilka de kunde köpa sig fria från plundring. Judarna var undantagna. De tvingades att erlägga ett särskilt belopp till svenskarna.¹²

Det visade sig att identifieringen av samtliga mainzpräglingar kunde möjliggöras genom koppling av sammanhängande åt- och fransidesstamper, så att man genom dessa stämpelkombinationer får en klar bestämning till Mainz. Därför måste man också avstå från en förteckning av mynten efter nominal och tillgripa en kronologisk uppställning (tab 2).



Nr 2, 3

I motsats till de talrika, stora och största representationspräglingarna i Wolgast upp till ett nominellt värde av 60 dukater, blev de smärre mainzmynten som en följd av att de präglades till den vanliga kursen mycket lätthanterliga i det dagliga betalningsväsendet. Den som 8-hellermynt beräknade brakteatpräglingen för Gustav II Adolf har brukat anges som slagen i Mainz men passar inte som sådan in i den samtida präglingsföljden för svenskarna. Därför har 8-hellermyntet förts över till Fürth, eftersom det passar in där som brakteatformad prägling i utrymmet mellan kreuzern (batzen) och 1-pfennigen.¹³ De tidigare spekulativt angivna myntorterna Frankfurt/Main, Bamberg resp Schweinfurt kan uteslutas. En lösryckt engångsprägling av myntet bred-

Tabell 1 Kronologisk sammanfattning av alla mellan 1631 och 1635 i Mainz präglade interimsmynt för den svenska kronan.

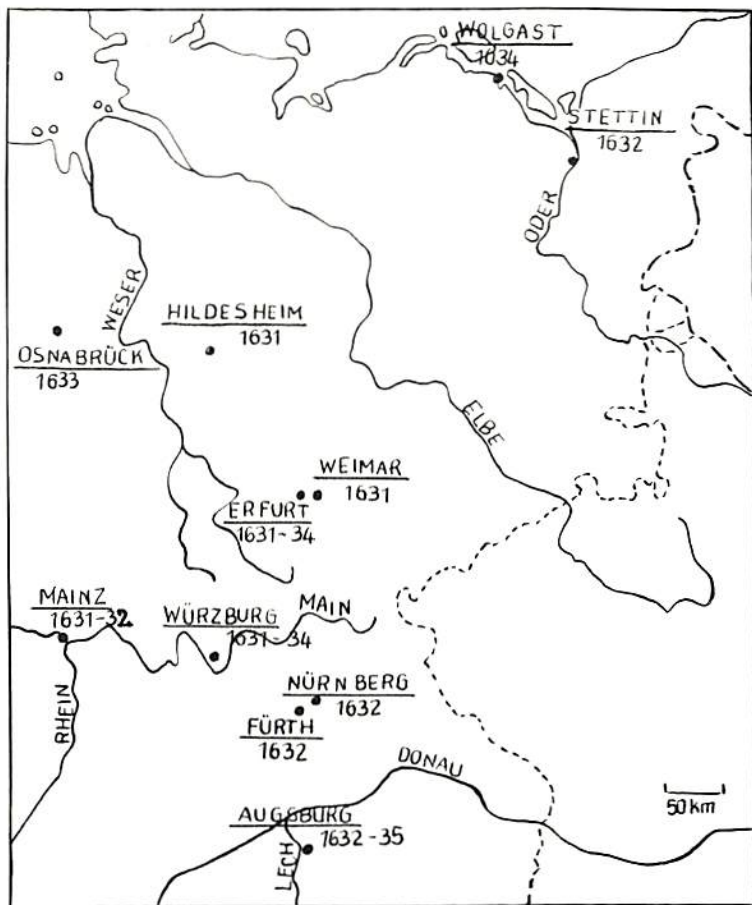
Nr	Nominal	År	Metall	Myntmästartecken Gustav II Adolf, Kristina	Anmärkning
1	10 dukater	1631	Au		Stampar som 4-6, tidigare till Erfurt
2	2 dukater	1631	Au	osign	Myntmästare D. Ayrcr
3	1 dukat	1631	Au	osign	Myntmästare D. Ayrcr
4	3 taler	1631	Ag		tidigare till Erfurt
5	2 taler	1631	Ag		tidigare till Erfurt
6	1 taler	1631	Ag		tidigare till Erfurt
7	10 dukater	1632	Au		dödsdukat, stampar som 8-9. Tidigare till Erfurt
8	8 dukater	1632	Au		som 7
9	5 dukater	1632	Au		som 7
10	2 dukater	1632	Au	HA (ligatur)	
11	2 dukater	1632	Au	HA (ligatur)	
12	1 dukat	1632	Au	HE (ligatur)	
13	1 dukat	1632	Au	HA (ligatur)	Avslag i silver känt
14	1 dukat	1632	Au		Tidigare till Erfurt
15	1 dukat	1632	Au	HA (ligatur)	Avslag i silver känt
16	1 dukat	1632	Au	HA (ligatur)	
17	1 dukat	1632	Au	HA (ligatur)	
18	1 dukat	1632	Au	HA (ligatur)	
19	1 dukat	1632	Au	osign	
20	20 kreuzer	1632	Ag	HA (ligatur)	
21	15 kreuzer	1632	Ag	HA (ligatur)	
22	14 kreuzer	1632	Ag	HA (ligatur)	
23	10 kreuzer	1632	Ag	HA (ligatur)	
24	3 kreuzer	1632	Cu	HA (ligatur)	
25	2 dukater	1635	Au		BS Myntmästare Benedict Stephani
26	1 dukat	1635	Au		BS Myntmästare Benedict Stephani

Man måste förmodligen utgå ifrån att, beroende av olikheter i måtten vid prägling av guldavslagen (nr 1-2 och 7-9), ytterligare nominaler i dukater existerat eller har existerat, som fallet var med präglingarna från Wolgast, Hildesheim och Würzburg.

Tabell 2 Förhållandet mellan myntsorter i Tyskland som präglades för svenskarna och de tyska rikskretsarna.²¹

Rikskrets	Myntort	Tidsperiod
Rikskrets Franken	Würzburg, Nürnberg, Fürth	Würzburg och Nürnberg kretsmyntorter från 1500-1700-talen.
Rikskrets Schwaben	Augsburg	Kretsmyntort från 1500-1700-talen.
Rikskrets Kurrhein	Mainz	Kretsmyntort från 1500-1700-talen.
Rikskrets Obersachsen	Erfurt, Wolgast, Weimar (Stettin?)	Stettin riksmyntort från 1700-talet.
Rikskrets Niedersachsen	Hildesheim	
Rikskrets Niederrhein-Westfalen	Osnabrück	Kretsmyntort från 1600- eller 1700-talen.

För svenska läsare: Det gamla Tyska riket (Det Heliga Romerska Riket av tysk nation) var fram till sin upplösning 1807 indelat i kretsar (Kreis). Uttrycket har även använts senare, men dessa kretsar sammanfaller sällan med de gamla. Varje krets omfattande ett stort antal mer eller mindre oberoende furstendömen, städer m.m., oftast med rätt att slå egna mynt.



De tyska myntorter som under 30-åriga kriget utförde de svenska interimspräglingarna i Gustav II Adolfs namn för denne resp förmyndarregeringen mellan 1631 och 1635.²⁴

vid de följande taler- resp dukatmynten för svenskarna kommer inte heller i fråga; detta mynt måste anses vara en produkt av den fram till hösten 1632 i Fürth verksamme myntmästaren Conrad Stutz.

I första hand tillverkades naturligtvis alla mainzpräglingarna med ett propagandistiskt syfte och blev därför utformade på ett därför lämpligt sätt. Alla mynt bär Gustav II Adolfs porträtt eller försågs med glorifierande inskrifter. På detta sätt blev hans konterfej eller hans trosbekännelse överallt kända bland folket.

Ur penninghistorisk synpunkt är dessutom intressant att notera att –

med ett undantag, förmodligen den ännu inte slutgiltigt säkrade myntorten Stettin – alla myntorter som präglade för Gustav II Adolf måste utge talermynt. I tab 1 är detta fullständigt klargjort på ett intrycksfullt sätt; därmed blev även detta en orsak till att även för Mainz söka ett felande talermynt och att till slut äntligen finna det.

För det tredje måste man uppnå, att mynten stödde vissa propagandistiska mål, förenliga med protestantismen och med kungens strävan efter världslig makt i Tyskland; till sist måste det garanteras, att folket skulle acceptera dessapräglingar.¹⁷ Detta förutsatte

att de, trots fastlagda gränser för kretsarna, anpassade sig till såväl lokala avvikelser (myntfotens oregelbundenhet) som till cirkulerade myntsorter (efter taler- resp guldenmyntfot). I Rhen-Mainområdet fram till och in i Thüringen gränsade dock flera kretsar nära intill varandra. Skiljelinjen mellan giltighetsområdena för taler och gulden sammanlöp tecken inom det geografiska begreppet Thüringen. Noteras bör dock att i den kurmainziska kretsen (Erfurt) präglades talern och även var i omlopp. Erfurt räknades till det omslutande oberachsiska distriktet (taler) och inte såsom administrativt hörande till Mainz, till den kurmainziska kretsen (gulden).¹⁸

Av tab 3 och karta 1 framgår, att det myntades för svenskarna i nästan alla förvaltningsområden under 30-åriga kriget. Ett urval på förhand av myntorter, fördelade över minst sju rikskretsar, får därmed anses vara avsiktlig. Sålunda skulle de ännu inte definitivt fastställda präglingarna för den svenska kronan¹⁹ företrädelvis sökas i ännu inte slutgiltigt fastställda nedersachsiska och oberheinska resp ännu återstående bayerska rikskretsarna (enligt tab 3).

Valet av minst sex kretsmyntorter garanterade på sin tid en omedelbar igångsättning av präglingen, eftersom därstädes erforderlig personal fanns på plats liksom de materiella förutsättningarna. På så vis kunde redan i slutet av 1631 de första mynten distribueras för den svenske kungen. Huvuddelen av mainzpräglingarna levererades år 1632.

Med mainzpräglingarna för den svenska kronan uppnåddes höjdpunkten av denna ovanliga präglingssamhet i Tyskland, vilken senare endast överträffades i storlek, mängd och prakt och konstnärlig uttrycksförmåga av begravningsmynten från Wolgast och Erfurt. Lokaliseringen av senare strider mellan "Lejonet från Norden", som samtiden betitlade den svenske kungen, och den katolska ligan förlade präglingarna tyngpunktsmässigt längre söderut i Tyskland. Följaktligen graverades där också de präglingstekniskt bäst utformade och konstnärligt mest lyckade stämplarna. Den erforderliga materiella och intellektuella betydande, skapande kapaciteten fanns dessutom koncentrerad där (Augsburg).

Tabell 3 Sammanställning av de i Tyskland för resp över Gustav II Adolf mellan 1631 och 1635²³ präglade interimsmynnten.

× = säker myntort; (×) = osäker myntort

	STETTIN	WEIMAR	ERFURT	WÜRZBURG	MAINZ	NÜRNBERG	FÜRTH	AUGSBURG	HILDESHEIM	OSNABRÜCK	WOLFGAST
Dukater											
60											×
20											×
10			×	×	×					×	×
8					×						
6						×					
4				×	×	×					×
3½									×		×
3									×		
2			(×)	×	×	×		×			(×)
1	(×)		×	×	×	×	×	×			
Taler											
4											×
3					×			×			×
2			×	×	×			×	×	×	×
1		×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
½			×	×							×
¼			(×)	×							×
Kreuzer											
20					×						
15					×						
14					×						
10					×						
4				×			×				
3					×						
Styver								×			
Pfennig								×			
Gulden								×			

Talern var ett fullvärdigt betalningsmedel, som accepterades överallt och av alla.¹⁴ Flera orsaker kan tas fram som grund för svenskarnas val av talern. För det första var det nödvändigt att skapa en allmängiltig nominal (se ovan) för regleringen av finansiella angelägenheter under fälttågen. Å andra sidan måste detta nominalvärde stödja sig på riksmyntförordningens bestämmelser,¹⁵ vars giltighetsområde (med mindre territoriella undantag) huvudsakligen rörde sig inom gränserna för det Tyska riket.¹⁶



Nr 7, 8, 9



Avslutande utblick och sammanfattning

Denna artikel har försökt att utförligt och ingående och i sammanfattning återge mångfalden av de för den svenska kronan slagna mynten i kretsmyntorten Mainz.

Med säkerhet finns det ännu en och annan krets, som skulle kunna tilläggas. Likväl kan föreliggande rader anses som en första, omfattande och korrigerad sammanfattning av alla hittills kända interimspräglingar för Gustav II Adolf från myntorten Mainz. Men detta utesluter inte, att ytterligare intensiva källstudier måste bedrivas, för att vid sidan av en omfattande litteraturstudie i arkiv i Sverige, Tyskland, fd Östtyskland och Polen samla ytterligare fakta från andra, dåtida tyska myntorter om dessa intressanta och ännu inte på lång väg fullständigt genomforskadepräglingar, för publicering och för diskussion.

För fortsatta undersökningar, hänvisningar, uppslag och kritik är författaren framdeles alltid tacksam.



Nr 13



Nr 20



Nr 14



Nr 21



Nr 15



Nr 16



Nr 22



Nr 17

Nr 18

Nr 19



Nr 23

Referenser och anmärningar

¹ LO Lagerqvist: Gustav II Adolfs likfärdsmynt från Wolgast, *Myntkontakt*, Stockholm 1981: 1, s 4-34.

Behr och Ulonska: Neue Erkenntnisse bei der Zuordnung von Münzprägungen in Deutschland durch Gustav II. Adolf von Schweden zur Münzstätte Erfurt. *Numismatische Hefte*, Gera 1987, s 33.

Ulonska och Erzmänn: Gibt es einen Weimarer Schwedentaler vom Jahre 1631? *Numismatische Hefte*, Erfurt 1987, s 37.

H-J Ulonska: Beitrag zur Münzgeschichte Erfurts während der ersten schwedischen Besetzung 1631 bis 1635

unter besonderer Berücksichtigung der pekuniären Reorganisation der Erfurter Universität. *Numismatische Informationen*, November/Dezember 1987, Januar 1988, Erfurt 1987/1988.

Josef Hackl: Katalog der von Conrad Stutz geprägten Münzen. *Fürther Heimatblätter Alt Fürth* 20, 1970, 4/5 s 1-26.

Behr: Zu den Dukatenprägungen der Münzstätte Erfurt für Gustav II. Adolf von Schweden. *Numismatische Hefte*, Gera 1989.

² Det gäller bla publiceringen för Mainz av Diepenbach: *Das Mainzer Münzkabinett 1789-1934*. Mainz 1934.

Joseph och Fellner: *Die Münzen von Frankfurt/Main*, 1986.

Lockner: *Mainzer Münzbeamte des 17. Jh.s*, Berlin 1903.

Kull: Die oberdeutschen Münzen Gustav Adolfs, König von Schweden. *Blätter für Münzfreunde* 1910, Sp. 4552.

Kull: Die oberdeutschen Münzen Herzogs Bernhard v. Sachsen. *Blätter für Münzfreunde* 1910, Sp. 4595.

³ Behr och H-J Ulonska 1987 och Behr 1989.

⁴ Lockner 1903, s 4 f.

⁵ Lockner 1903, s 4, anger redan 1627 som början på D Ayrers verksamhet.

medan Behr 1989 tar med 1628 som första år.

⁶ Behr och Ulonska 1987. På grund av myntmästartecknet och andra kännetecken överför de några av dem här nämnda mynten, tidigare tillskrivna Erfurt, entydigt till myntorten Mainz.

⁷ därjämte Behr 1989.

⁸ Ej heller i standardverket Ahlström mfl: *Sveriges Besittningsmynt*, Stockholm 1980.

⁹ Behr 1989 anger nio åsides- och 44 fransidesstämpelvariationer med 46 stämpelkombinationer för Gustav II Adolfs dukater från Erfurt.

¹⁰ Grote: *Osnabrücksche Geld- und Münzgeschichte*, Leipzig 1864, s 165, använder för de i Osnabrück år 1933 slagna mynten för Gustav II Adolf uttrycket "svenska fältmynt." Med hänsyn till svårigheterna att föra denna sorts myntning under 30-åriga kriget till en särskild kategori av mynt, vore det bättre att använda synonymen interimis- eller mellanregeringsmynt, då detta bättre motsvarar de historiska omständigheterna kring samtliga präglingar av denna sort under dåvarande tid.

¹¹ Även på de svenska mynten för staden Elbing (nu Elbląg i Polen), som utsågs som centrum för de erövrade områdena öster om Oder, finns samma latinska omskrift. Där residerade rikskansler Axel Oxenstierna som administratör.

¹² Jämför Behr och Ulonska 1987.

¹³ Dessutom Hackl för första gången 1970 och därefter åter Ulonska: *Die Prägungen des fürther Münzmeisters Conrad Stutz für den sächsischen Herzog Bernhard von Weimar und die Schwedische Krone in den Jahren 1632 bis 1634* (ej offentliggjort manuskript, jfr 1).

Joseph och Fellner var de första, som tvivlade på bestämningen till Mainz.

¹⁴ År 1632 följde utgivandet av i Sverige präglade kreuzermynt, vilka åter indrogs. Mängden och en överdimensionerad storlek på denna nominal av koppar har väl påmint folket om verkningarna av „Kipper- und Wipper"-tiden i början av 30-åriga kriget. De accepterades därför inte i det dagliga betalningssystemet. Från litteraturen känner förf till 26 olika variationer av detta kreuzermynt.

¹⁵ Jfr dessutom utförligt Rittmann: *Auf Heller und Pfennig*, München 1976.

¹⁶ Rittmann: *Deutsche Münz- und Geldgeschichte 1484 bis 1914*, München 1975.

¹⁷ Den svenske kungen visade sig inte enbart som ivrig troskämpe; dessutom



Nr 24



Nr 25



Nr 26

anses han ha strävat efter den tyska kejsarkronan.

¹⁸ Jfr Kahl: Münz- und Geldgeschichte in der Neuzeit. *Geschichte Thüringens*, Köln/Wien 6, 1976, s 161-264, samt muntliga uppgifter från Dr Paul Arnold, Dresden (1988).

¹⁹ Enligt Behr och Ulonska 1987 och Ulonska och Erzmänn 1987 gäller detta för präglingar med hildesheimsk och stettinsk stämpelgravering. Myntorten Hildesheim kommer att skildras ingående och utförligt i en annan artikel.

²⁰ Jfr dessutom Lagerqvist 1981 och Behr och Ulonska 1987.

²¹ Med användning av von Rittmann 1975 liksom Hess: Reichsmünzabschied 1566. *Der Taler wird Reichstaler*, I. *Vom Taler zum Dollar*, München 1986, s 74 f (Tab 2).

²² Med hänsyn till Ahlström 1980 och Behr och Ulonska 1987.

²³ Med särskild hänsyn till Hildebrand: *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer*, del I/II, Stockholm 1874-75. Stiernstedt: *Beskrifning öfver friherre A.W. Stiernstedts svenska myntkabinett*. *Numismatiska Medde-*



Kungl Myntkabinettet

Utställningar: Ingång Narvavägen (hörnet Linnégatan) 2 tr, Stockholm

Specialutställningar:

"Gustav III:s medaljhistoria"
tom 15/10 -92

"Sparbössor" i Historiska museet
tom 27/9 -92

Ring i övrigt telefon 08-783 94 00
för information.

Museet:

Tisdag - söndag 12-17
Måndag stängt

Besökstid: tisdag 13-16
ingång Narvavägen

Besöksadress
(efter överenskommelse om tid
per telefon): Storgatan 41

Postadress:

Box 5405, 114 84 Stockholm
Tel: 08-783 94 00

landen VI/VII, Stockholm 1880
(hänger ihop med tab 3).

Oldenburg: *Beskrifning öfver J.F.H. Oldenburgs samling af svenska, svenska besittningarnes och lantgreffen Fredriks hessiska mynt*, Stockholm 1883.

Dr Schulzes samling: Gustav II, Adolf, König von Schweden, Münzen und Medaillen. *Auktionskatalog Adolph Hess Nachfolger*, Frankfurt/Main 1896. — Joseph och Fellner 1896. — Kull 1910. — Bruuns samling: Sammlung des Herrn L.E. Bruun in Kopenhagen, schwedische Münzen, Del 1. *Auktionskatalog Adolph Hess Nachfolger*, Frankfurt/Main 1914. — Hackl 1970. — Ahlström 1980. — Lagerqvist 1981. — Behr och Ulonska 1987. — Ulonska och Erzmänn 1987. — Ulonska: *Die Hildesheimer Talerprägungen von 1631 für Gustav II. Adolf von Schweden* (ej offentliggjort manuskript, jfr 1).

²⁴ Med användning av Kull 1910, Ahlström 1980, Behr och Ulonska och Erzmänn 1987 (kartan).

Foto: ATA.

(Översättning Maj Jarl
bearbetad av N-U Fornander
och Lars O. Lagerqvist.)



Åbomynt i ett estniskt depåfynd

Av Ivar Leimus

Den 23 augusti 1989 hittades en skatt från 1500-talet under jordbruksarbete bakom de byggnader som hört till den tidigare herrgården Üksnurme nära Tallinn, Estland. Mynten förvarades i ett lågt, flatbottnat, koniskt bronskärl som vidgades mot mynningen och som hade sönderbrutits av jordbruksredskapen. På kärlets botten fanns fragment av grovt linnetyg. Skatten består av 2.436 mynt, huvudsakligen präglade i städer i Livland. Det finns emellertid även exceptionellt många svenska mynt, närmare bestämt 273. De yngsta mynten i fyndet är Tallinnschillingar från 1536.¹⁾ Sammanställningen nedan redovisar endast de svenska mynten mer i detalj.

Av speciellt intresse för svenska läsare är utan tvekan de sju 1/2 örtugarna från Åbo (fig 1), av vilka Lagerqvist 1970 endast noterade sex kända exemplar.²⁾ På två decennier har antalet nu stigit till 19.³⁾ I litteraturen har

dessa mynt hänförts till Sten Sture d.ä. (1470-1497, 1501-1503), och beläggningen av Åbo av ryska styrkor 1495-1497 då Sten Sture själv befann sig på slottet.⁴⁾ Denna bestämning är uppenbarligen baserad på likheterna mellan dessa mynt och andra från samme regent. Emellertid var utförandet traditionellt och förekommer också under Gustav Vasa (1521-1560).⁵⁾ Det är dessutom kännetecknande att alla skatter där 1/2 örtugarna från Åbo ingår tillhör en betydligt yngre period än den antagna präglingstiden, nämligen 1530-talet (Mörkö i Sverige – slutmynt 1531; Simune i Estland – slutmynt 1533; Üksnurme i Estland – slutmynt 1536).⁶⁾

Bokstavstyperna utgör ett intressant drag på mynten. Såväl bokstäverna H som C av romansk typ liksom E av övergångstyp är ovanliga på svenska liksom andra mynt från området vid 1400-talets slut. Renässanstyperna började ersätta de förhärskande go-

tiska majuskeltyperna på nordeuropeiska mynt först på 1510- och 1520-talen.⁷⁾ Därför är det tänkbart att mynten tillhör en senare period. Det är frestande att se ett samband med Tallinnborgmästaren Jacob Richerdes, som av Gustav Vasa fick tillstånd att prägla mynt i utbyte mot ett lån.⁸⁾ Richerdes började myntningen i Åbo 1523, men överförde snart verksamheten till Tallinn men fick avbryta den på hösten 1524 pga silverbrist samt opposition från ordensmästaren Wolter von Plettenberg (1494-1535). Enligt bevarade dokument präglade Richerdes ören, örtugar och fyrkar i Åbo, men enbart fyrkar i Tallinn. Enligt honom var Tallinnmynten 4-löddiga (25%) så att en mark silver (208 g) gav 220 mynt. Det ger en medelvikt av 0,94 g per mynt. Medelvikten för mynten i Üksnurmeskatten är 0,92 g, men skillnaden kan förklaras av att mynten blivit rengjorda från oxid. I Sten Stures myntkontrakt från 1478

BALTIKUM

Livländska Orden

1- 231. Wenden.
232- 297. Riga.
298-1340. Reval.

Ordensmästaren och ärkebiskopen av Riga

1341-1495. Riga.

Ärkebiskopen av Riga

1496-1576. Riga.
1580-1581. Kokenhusen.

Biskopen av Dorpat

1582-2079. Dorpat.

Falskmynt

2080-2097. Livländska Orden.
2098-2099. Biskopen av Dorpat.

SVERIGE

Sten Sture d.ä. (1470-1497, 1501-1503)

2100. Stockholm, örtug 1478.
2101-2109. 1/2 örtug 1478.
2110-2128. 1/2 örtug u.å.
2129-2215. Västerås, 1/2 örtug u.å.
2216-2222. Åbo, 1/2 örtug u.å.

Hans (1497-1501)

2223-2229. Stockholm, 1/2 örtug u.å.

Svante Sture (1504-1512)

2230-2242. Västerås, 1/2 örtug u.å.

Sten Sture d.y. (1512-1520)

2243-2246. Stockholm, 1/2 örtug 1515.
2247-2330. 1/2 örtug u.å.
2331. Västerås, 1/2 örtug u.å.

Gustav Vasa

2332-2334. Västerås, fyrk 1529.
2335. fyrk u.å.
(1529-30).
2336-2337. fyrk 1530.
2338-2345. Stockholm, fyrk 1522.
fyrk u.å.
(1524-1527).
2347-2358. fyrk 1528.
2359-2364. fyrk 1529.
2365. fyrk 1530?
2366-2369. fyrk 1531.
2370-2371. fyrk u.å.

Falskmynt

2372. Sten Sture d.y. Stockholm,
1/2 örtug u.å.

DANMARK

2373-2376. Kristian I (1448-1481).
2377-2378. Hans (1481-1513).

LITAUEN

2379-2406. Aleksandras (1492-1506).

POLEN

2407-2423. Kasimir II (1447-1492).
2424. Sigismund I (1506-1548).

TYSKA ORDEN

2425. Michael Kuchmeister
(1414-1422).
2426. Ludwig von Erlichshausen
(1450-1467).
2427-2428. Heinrich Reffle von Richtenberg
(1470-1477).
2429-2430. Martin Truchsess von
Wetzhausen (1477-1489).
2431-2433. Johann von Tiefen (1489-1497).
2434. Obestämbbar.

TYSKLAND

Lübeck

2435. Witten 1502.

Mecklenburg

2436. Albrecht VI (1503-1547).



Fig 1. Åbo, fyrkar uå i skattfyndet från Üksnurme, Estland. Enligt författaren präglade i Tallinn 1524. Foto: Ivar Leimus.

och 1480 angavs vikten för $\frac{1}{2}$ örtugen till 0,99 g.⁹⁾ Den faktiska vikten är något lägre (0,95-0,96 g)¹⁰⁾ men ändå högre än vikten för Åbomynten i Üksnurmeskatten.

Egenskaperna hos $\frac{1}{2}$ örtugarna gör att de kan betraktas som fyrkar präglade av Richerdes. Emellertid måste man ha i beaktande att svenska mynt (huvudsakligen $\frac{1}{2}$ örtugar) inte började cirkulera i Livland förrän på 1520-talet, sedan den lokala myntningen av schillingar hade upphört.¹¹⁾ I estniska skatter från denna tid är huvuddelen av de svenska mynten präglade för Sten Sture då och Sten Sture dy under den sista fjärdedelen av 1400-talet samt början av 1500-talet.¹²⁾ Därför skulle förekomsten av Åbomynt i estniska skatter inte vara förvånande, även om de faktiskt hade präglats vid 1400-talets slut [huvuddelen av de $\frac{1}{2}$ örtugar som traditionellt förs till Sten Sture då är präglade under Sten Sture dy – övers anm].

Det är emellertid anmärkningsvärt att inte mindre än 10 av 19 kända ex av $\frac{1}{2}$ örtugarna från Åbo har hittats i Estland och endast fem i Sverige. Lokaliseringen av de estniska skatterna avspeglas också i samtida skriftliga källor. Üksnurme ligger endast 20 km från Tallinn medan Simune ligger ett par km från Rakvere. Det var till fogden i Järva, som residerade i Rakvere, som ordensmästaren Plettenberg adresserade sitt brev år 1524 och varnade honom för de underhålliga svenska mynten präglade i Tallinn.¹³⁾

Den andra samtida nominalen präglad i Åbo, örtugen, har hittills inte påträffats i Estland. Enligt de skriftliga källorna präglades inte örtugar i Tallinn och de passade för övrigt inte in i mynträningen i Livland under denna tid. Det är karaktäristiskt att även

örtugarna har hittats i skatter från 1530-talet eller senare (Storhammer i Norge – slutmynt 1530; Fotskäl i Sverige – slutmynt 1534; Vaala i Finland – slutmynt 1544).¹⁴⁾ Stilen på örtugarna är densamma som på $\frac{1}{2}$ örtugarna. Precis som för $\frac{1}{2}$ örtugarna har örtugarnas utformning likheter med Gustav Vasas mynt.¹⁵⁾

Med undantag för allmänna stilistiska drag finns det inga skäl att datera de här behandlade $\frac{1}{2}$ örtugarna till Sten Sture då. Förekomsten av $\frac{1}{2}$ örtugar från Åbo i alla skatter från 1530-talet, andelen i estniska skatter samt bokstavstyperna gör att man kan framföra teorin att de präglades av borgmästaren Jacob Richerdes i Tallinn år 1524.

I detta sammanhang kan det nämnas att i Üksnurmeskatten ingick även en förfälskning i koppar av Sten Sture dy, Stockholm, $\frac{1}{2}$ örtug uå. (fig 2).

(Översatt av Kenneth Jonsson)



Fig 2. Falskmynt. Sten Sture dy (1512-1520). Stockholm, $\frac{1}{2}$ örtug uå.

Foto: Ivar Leimus.

Noter

¹⁾ I Leimus, Ein spätmittelalterlicher Münzschatz vom Üksnurme. Eesti Teaduste Akademia Toimetised. Ühiskonnateadused. 39/1990, s 463-467.

²⁾ L O Lagerqvist. Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt. Stockholm 1970, s 135.

³⁾ Enligt dr Pekka Sarvas, Nationalmuseets myntkabinett, Helsingfors.

⁴⁾ Tex E Borg. Soumessa käytetyt rahat. Helsingfors 1976, s 8.

⁵⁾ Jfr TG Appelgren, Gustav Vasas mynt. Stockholm 1933.

⁶⁾ Leimus (not 1) s 464; I Leimus, Swedish coins in Livonia in the first half of the 16th century (according to written sources). LLT. Festskrift till Lars O Lagerqvist. Numismatiska Meddelanden XXXVII. Stockholm 1989, s 246, not 9; Nordisk Numismatisk Årsskrift 1962, s 283-286.

⁷⁾ Jfr G Galster, Unionstidens udmontningar. Köpenhamn 1972; W Schulten, Deutsche Münzen aus der Zeit Karls V. Frankfurt/Main 1974.

⁸⁾ I Leimus, Jakob Richerdes' myntningsaffär i Finland och i Reval. Historisk Tidskrift för Finland 1984:2, s 108-122. Jfr även Myntkontakt 1985:4-5, s 79.

⁹⁾ H Hildebrand, Sveriges mynt under medeltiden. Stockholm 1887, s 85-86.

¹⁰⁾ Ibid. s 86-87.

¹¹⁾ Leimus (not 6) s 243.

¹²⁾ Jfr Leimus (not 1) s 466.

¹³⁾ Akten und Rezesse der livländischen Ständetage. Bd 3:1494-1535. Bearb L Arbusow. Riga 1910, nr 170.

¹⁴⁾ H Holst, Svenske mynter og polletter i norske funn, nedlagt etter år 1100. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1946, s 142-143. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1950, s 161; AF Westerlund, Beskrifning öfver ett fynd af svenska mynt från Vaala i Finland. Numismatiska Meddelanden XIV. Stockholm 1874, s III-VI, 1-36.

¹⁵⁾ Jfr Lagerqvist (not 2) s 130, nr 7; Appelgren (not 5) nr 18, 19; B Ahlström, Y Almer och B Hemmingsson, Sveriges mynt 1521-1977. Stockholm 1976, s 12, nr 22-26. □

Apropå världsutställningen i Sevilla

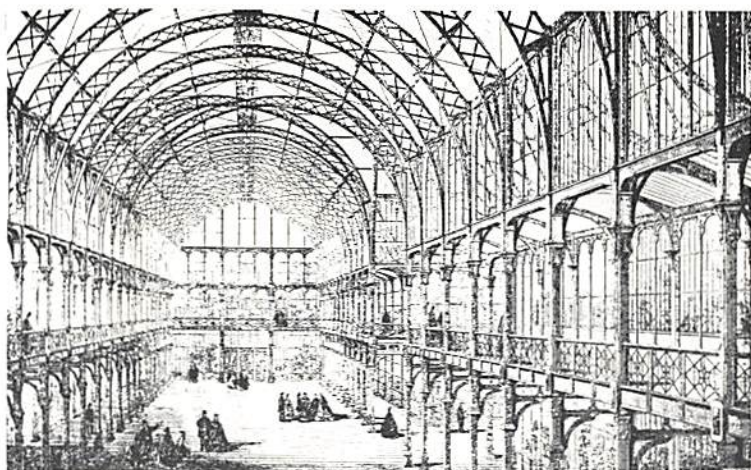
När mynt och fornsaker skulle ställas ut på världsutställningar

Under 1800-talet genomgick museiväsendet en stark utveckling, både nationellt och internationellt. När det gällde det inre arbetet följde man egna erfarenheter och regler, men när det gällde utställandet av föremålen påverkades man säkert av alla de världsutställningar som från 1851 öppnades med jämna mellanrum. Dessa utställningar avsåg ursprungligen att visa den växande industriella produktionen och teknikens framsteg men kom snart även att innefatta etnologiska och etnografiska alster. För många länder var det även viktigt att visa deras långa och ärofyllda historia samt högtstående konsthantverk. Att även den svenska regeringen var intresserad förstår man av utställningarnas popularitet och genomslagskraft. Följande siffror är mycket belysande:

År	Plats	Antal utställare ca	Antal besökare ca
1851	London	17.000	6 miljoner
1855	Paris	24.000	5 miljoner
1862	London	30.000	6 miljoner
1867	Paris	33.000	11 miljoner
1873	Wien	42.000	7 miljoner
1876	Philadelphia	27.000	10 miljoner
1878	Paris	53.000	16 miljoner
1889	Paris	62.000	32 miljoner
1893	Chicago	70.000	21 miljoner
1900	Paris	60.000	48 miljoner

Som jämförelse kan nämnas att Stockholmsutställningen 1897 hade ca 3.900 utställare och ca 1,2 miljoner besökare.

På samma sätt som i debatten om dagens EG-fråga ansåg det svenska kungahuset och regeringen under 1860-talet att man "inte får missa tåget." Nu skulle vi själva göra utställningar och samtidigt delta i andra länders manifestationer. Efter tidigare århundradens strävanden att placera Sverige bland världens ledande nationer hade landet under 1800-talet blivit en andra rangens nation. Genom att uppvisa svensk teknik och kultur skulle omvärldens syn på Sverige förändras.



Palatset för utställningen i Dublin 1865 av A. G. Jones.

Till en internationell utställning i Dublin 1865 önskade den svenske kommissarien visa "keltiska" föremål ur Statens Historiska Museum. Denna fråga avstyrktes kategoriskt av riksantikvarien Bror Emil Hildebrand. Han ansåg det riskabelt att sända museiföremål så långt bort, och att forskningen knappast vann något på att se föremålen lösryckta ur sitt sammanhang. Den gången avlog därför Kungl. Maj:t utställningsanhängarnas begäran. Året därpå kom dock nästa förfrågan. Centralkommittén för svenskt deltagande i världsutställningen i Paris år 1867 önskade denna gång utställa serier av museets föremål. Den nya utställningen lovade att bli den största dittills och det var viktigt med ett stort svenskt deltagande. Frågan behandlades i Vitterhetsakademien, som då var huvudman för Kungl. Myntkabinettet och Statens Historiska Museum. Den 2 oktober 1866 antecknade Hildebrand följande i akademiens protokoll:

Med inforordande af underdånigt utlåtande hade Kongl. Maj:t till Akademien öfverlemnadt en underdånig skrifvelse från Central Kommitén för Allmänna industri utställningen i hufvudstaden och för Sveriges deltagande i nästkommande års Verldsexposition i Paris, med anmälan, att vid sistnämnda exposition finnes för hvarje land afsedt särskildt utrymme för landets äldre industri och konstlster allt ifrån äldsta och förhistoriska tider, och med hemställan att, för vinnande af önskvärd fullständighet inom den åt Sverige upplåtna afdelningen, bidrag måtte få ur Statens samlingar uttagas och till Paris öfverföras, samt att, i händelse af bifall härtil, Chefserne för Antiquitetens Museum, Lifruskammaren och Bibliotheket måtte anbefallas, att i samråd med den för Sverige förordna-

de kommissarien vid Pariser Expositionen ombesörja urval af sådana föremål, som finnas tjenliga till betecknande af viktigare perioder i det industriella och konstnärliga arbetets historia inom Sverige.

Sedan undertecknad annmält, att den utsedda kommissarien för Pariser Expositionen Herr Kammarherren Fahnehjelm muntligen upplyst att kommittéens önskan vore, att från Statens Historiska Museum få uttaga, icke enstaka piecer, utan serier af de föremål, som i Museets olika afdelningar förvaras, samt att dessa urval böra under instundande November månad lemnas ombord på det kronfartyg, som kommer att öfverföra expositionens artiklar till Frankrike för nämnda exposition, som öppnas den 1 April nästkommande år, och Akademien låtit sig föreläsa de utlåtanden, hvilka sistledet är af Akademien och af Riksantikvarien afgjafvos, i anledning af Grefve A. v. Rosens likartade underdåniga framställning, med afseende på den då tillstundande Expositionen i Dublin, uppstod en längre öfverläggning, under hvilken samtliga Herrar Ledamöter yttrade betänkligheter vid det väckta förslaget, att för ett helt års tid från Statens Museum borttaga ett större antal af der förvarade fornsaker och historiska märkvärdigheter, hvilka dessutom, sålunda ryckta ur sitt sammanhang med Museets öfriga samlingar, skulle föga vara egnade att väcka synnerlig uppmärksamhet på Verldsexpositionen, i synnerhet som det icke kan blifva fråga om att utsända våra i jorden funna orientaliska guld- och silver-skatter eller andra föremål införda från främmande länder och således icke representerade Svensk industri eller konstfärdighet; och stannade Akademien sålunda i enhälligt beslut att på grund af hvad i det förflutet är afgifna utlåtanden blifvit anfördt och nu under öfverläggningen yttradt, hos Kongl. Maj:t i underdånighet afstyrka det af Central Kommitén väckta förslaget.

Denna gång tillstyrkte Kungl. Maj:t utställningskommitténs begäran, trots

att Hildebrand och alla akademiens ledamöter yttrat betänkligheter. De utställda föremålen inskränktes dock till stenyxor, pilspetsar, flintskärvor och dylikt. Att varken guld- eller silverskatter ingick i utlånet beror på att även Ludvig Manderström, som var utrikesstatsminister, delade Hildebrands åsikter. Till Leonard Fredrik Rääf skrev Hildebrand 12 november 1866: *Äfven kungen lånade öra åt mina skäl. Vidare skrev han: Vid nästa världsexposition förmodar jag att anspråken stegrats så, att man föreslår utsändandet af Gustaf Adolfs och Carl XII:s lik till den skådelystna publikens begäpande.*

Av dessa rader förstår vi att Hildebrand knappast var en nytänkare när det gällde utställningar. På grundval av vad vi känner till om Hildebrand från andra sammanhang vet vi att han var en stor patriot som var mån om Sveriges rykte. När utlänningar besökte Stockholm ville han aldrig visa våra plåtmynt. Han var rädd för att de skulle anses som primitiva. På samma sätt ville han undvika att skicka iväg förhistoriska lerkruror och stenyxor som ju inte kunde på ett jämnlit vis konkurrera eller jämföras med tex romerska eller keltiska föremål. För att förstå våra fornsaker måste man sätta in dem i ett större sammanhang – något som man knappast gjorde på de stora utställningarna.

Vad än Hildebrands mening om utställningar var, så hade de stor betydelse för arkeologins utveckling som vetenskap, liksom de kongresser som med jämna mellanrum började hållas från 1860-talet.

Hur gick det då för våra föremål i Paris? Jo, efter hemkomsten inventerades utställningsföremålen och man fann att en del saknades som tex en flintskärva, en sliphäll, en smal tresidig pilspets och en samling avtryck av medeltidssigill.

I Vitterhetskademiens protokoll den 4 februari 1868 skriver Bror Emil Hildebrand lakoniskt: *Akademien fann någon annan åtgärd icke kunna vidtagas, än att i Inventarium antecknas hvad som sålunda gått förloradt.* Utvecklingen går dock sällan att stoppa. Idag hör utlån till vardagen. Kungl Myntkabinetet deltar årligen i flera stora utländska utställningar och vissa museer, tex Nationalmuseum, har en egen avdelning inom museet som endast sysslar med dessa frågor.

Ian Wiséhn



Ryno Fribergs porträtt av Bertel Tingström 1992, Avesta Myntmuseum.

Gert Rispling 50 år

Gert Risplings 50-årsdag den 28 mars firades med en mottagning på Sandhamngatan 52. Vänner och kolleger från bla Stockholms universitet, Kungl Myntkabinetet, Svenska Numismatiska Föreningen, Sven Svenssons stiftelse, Gunnar Ekströms stiftelse samt jubilarens närmaste familj uppvaktade med tal, blommor, en större penninggåva (avsedd för semesterresa till något land i eller nära det forna Kalifatet) och andra presenter.

Gratulantlistan upptog ett nittiotal namn, därav åtskilliga från Tyskland och USA. Rispling hyllades både för sina nyskapande insatser inom CNS-projektet och för sin beredvillighet att alltid ställa sitt stora kunnande till andras förfogande.

Från den yngsta generationen myntforskare, tre studenter från Arkeologiska institutionen som valt numismatiska ämnen för sina 3-betygsuppsatser, kom den originellaste presenten, ett ökenlandskap i miniformat med sand, kaktusar, vitklädd beduin och en textad födelsedagshälsning på arabiska. →

Foto: Fritz Engström, KMK.

Bertel Tingström avtäckt

Den 11 juni i år hedrades fil dr Bertel Tingström med att få sitt porträtt avtäck i Avesta Myntmuseum, som ju idé- och utställningsmässigt är hans skapelse. Konstnär är Ryno Friberg. På inskriftsplattan läses "Bertel Tingström, myntutställningens skapare och museets mångåriga rådgivare".

Porträttet var en hyllning inför 80-årsdagen av Stiftelsen Avesta Myntmuseum och direktör Bo Ax:son Johnson.



Reklamsedlar

Allt sedan slutet av 1700-talet har sedlar avbildats, helt eller delvis, för reklam och underhållningssyfte. Fabrikörer och firmor använde ofta de lokala privatbankernas sedlar som förlagor när presentkort och liknande reklam utformades på slutet av 1800-talet. Meningen var inte att exakt efterlikna en äkta sedel, utan att nå ut med företagets namn och utbudet av varor, och då gärna på ett låtsamt och skämtsamt sätt med förvrängningar av exempelvis valör, utgivningsår odyl. Sedelavbildningar kan sägas ha varit på modet och gjordes även ofta som politiska flygblad, som jubileumsskrifter för företag och banker mm. Ibland utformades avbildningarna medvetet för förväxling av äkta sedlar i syftet att roa (enligt Torgny Lindgren i Nordisk numismatisk unions medlemsblad, nr 5, 1949).

Reklamsedeln från J Johanssons Skrädderi och Klädeshandel vid Kungstorget i Göteborg, etablerad 1888, gavs ut för att locka kunderna till större inköp. På nedre delen av sedeln, som har Göteborgs Enskilda banks 500-kronorsedel som förlaga, kan läsas att "pengar förtjenar alla som gör, sina inköp hos ovanstående firma 5% kassakvitton erhåller hvarje kund. Vid uppvisandet af 100 kr i kassakvitton å uppköp under 1 år, erhålles varor för 5 kr efter fritt val." Butiksinredningen är dessutom avbildad.



Reklamsedel utgiven av J. Johanssons Skrädderi och Klädeshandel, Göteborg. Baksidan visar en dansk sedel som är så trogen originalet, att den måste ha varit mycket farlig. Foto: Gabriel Hildebrand, RIK-foto.

Uno Lindgren — en kontroversiell heraldiker

Fd avdelningsdirektören hos statens vägverks centralförvaltning Uno Lindgren, Älvsjö, avled den 8 mars 1992, 76 år gammal. Han var född i Lidköping den 5 december 1915, son av köpman Carl Hj Lindgren och Elin Johansson, kom som skolpojke till Stockholm, där han växte upp i Älvsjö villastad och 1936 tog studenten — med A i historia — vid Södra latin. Han inskrevs därefter vid Stockholms högskolas juridiska fakultet och var anställd vid Stockholms stads kammarkontor, men genomgick samtidigt Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning, från vars ettåriga kurs han diplomerades 1938; långt senare uppträdades denna till akademisk ställning som socionomexamen. Han inträdde 1938 som amanuens i överståthållareämbetet, tendarade i snabb följd efter kriget av den juridiska avdelningen för en tänkt pol mag och övergick 1946 till dåvarande kungl väg-

och vattenbyggnadsstyrelsen, där han blev förste amanuens och revisor 1947, förste byråsekreterare 1956, från 1964 vid de väghistoriska samlingarna, där han blev intendent 1970, från 1972 med byrådirektörs ställning och 1979 till pensioneringen 1981 med avdelningsdirektörs. Därjämte var han sekreterare hos riksheraldikerämbetet 1948-49 och Svenska exlibrisföreningen 1947-48 samt heraldiskt sakkunnig för riksdagen 1948 och Ålands lands ting 1949-53. Hans närmaste är system Brita med make fd elverkschef Folke Mellvik, Alingsås. Förra hustrun Maij-Lise Kuylenstierna hade avlidit fem dagar tidigare.

Uno Lindgrens gärning, främst manifesterad som heraldiker, väckte blandade känslor, så även hans bortgång. Han var begåvad, energisk och besatt stora kunskaper inom för nutida förhållanden så udda ämnen som ceremonier, hov, kungligheter, Göring, heraldik och ordensväsende. Måhända kan man i vissa avseenden jämföra honom med en gustaviansk ämbetsman, friherre Edelerantz, som enligt sin sentida



Bild: Foto Schikola, P 391/24, Wien 14/9 1970.

Vid Kungstorget 7 i Göteborg har dock aldrig nämnda butik existerat. Manufaktur- och kortvaruaffärsinnehavaren Erik Johansson, etablerad 1885, som hade Svea-Boden vid samma adress, är den trolige utgivaren. Genom att uppge felaktiga upplysningar kunde han ej ställas som ansvarig om sedeln skulle råka förväxlas. Som E Nathorst-Böös noterat i B Ahlströms myntlista nr 42 1972, har sedeln använts av bondfångaren Sjölander då han försökte bedra paraplymakaren Andersson. Paralleller kan dras till händelser i dagsläget då tidskriften Gazette publicerade en 1000-kronorssedel, som snabbt kom i omlopp bland allmänheten. Redaktör Kurt Hedberg avsåger sig dock allt ansvar, och anser det underförstått att det var frågan om ett skämt.

Heidi Vassi

Arne E Hedlund

Box 3444, 165 23 HÄSSELBY
Tel. 08-89 52 01

MYNTALBUM

(gångstift) 200 × 240 med 15 blad
för 130 TBT ramar

130:–

Lista skickas gratis

Fynd av myntstamp från 1500-talet i Stockholm

I samband med rivning och nybyggnation i kv Svalan, Norrmalm, Stockholm utfördes under hösten 1991 en arkeologisk undersökning. På en smal remsa av den intill kvarteret liggande Vattugatan påträffades rester av trähusbebyggelse, som uppförts nära den dåvarande strandkanten under tidsperioden ca 1530-1640. (Man började troligen bygga på denna plats strax efter att Klara kloster revs 1527. Den senare tidsgränsen hänger samman med den stora gaturegleringen som påbörjades och till stor del genomfördes i denna del av staden på 1640-talet. Då drogs den nya Vattugatan fram och lades som ett "lock" över den gamla bebyggelsen.) Myntstampen är funnen i ett mäktigt avfallslager i anslutning till det sena 1500-talets strandkant. Den är av järn och har använts för Erik XIV, 1/2 öre 1564. Längden är 78 mm och diametern 22 mm.

Barbro Århem

Stockholms Stadsmuseum

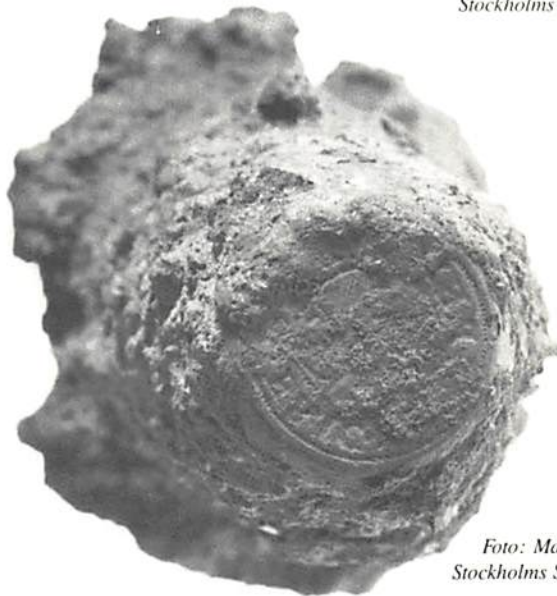


Foto: Mark Honjo,
Stockholms Stadsmuseum.

minnestecknare Karl Ragnar Gierow drev av ärelstnaden. Ingendera tillhörde någonsin hovet, men uppehöll sig i dess utkanter. Plattform för den före blev kungl teatern, för Lindgren föreningen Bernadotte-musei vänner. Som sekreterare däri sedan 1963, den sista tiden ordförande, drev han denna efter eget kynne, vilket förskaffade Carl Johans födelsehus i Pau statsbidrag och honom själv hedersledamotskap, kungamedalj och två franska ordnar. En annan plattform var sedan 1951 det hembygdsrörelsen närstående Svenska kommunalheraldiska institutet, som under Lindgrens ledning skapade ett drygt sjuttio-tal kommunala vapen, oftast i samarbete med den skicklige tecknaren Sven Sköld († 1986) och i konkurrens – vilken ofta kan vara berikande – med riksarkivets statsheraldiker. En kort tid hade Lindgren själv tillhört det gamla riksheraldikerämbetet, då präglad av personliga motsättningar och slutligen 1953 ersatt med riksarkivets heraldiska sektion. Han sökte den nya tjänsten, ifrågakom ej därtill i avsaknad av formell akademisk examen och

arkiverfarenhet, men åstadkom i det långa loppet genom vidtalade riksdagsmän, JO-anmälningar och överklaganden att tjänsten reducerades till en "tillikatjänst", därmed förhindrande beföringsmöjligheter för den yngre akademiker som systematiskt meriterat sig i ämnet! Hans synsätt på heraldiken var mera juridiskt präglat än den skolade historikerns. Hans 1951 utgivna *Heraldik i svenska författningar*¹⁾ är en användbar materialsamling men utan register och hans innehållsrika uppsats om "Den kommunala heraldiken" i kommunalförfattningarnas jubileumsbok 1962 var polemisk och sköt över målet – liksom ofta ett halvsekels oräkneliga tidsningsinsändare i vitt skilda ämnen. Angelägna krav på större akribi tillämpades dock ej konsekvent av den bistrare kritikern själv. En annan svåröverblickbar sida var den som "spökskrivare" åt riksdagsmän av alla politiska kulörer med motionstexter från vatanförbindelser via riksvapnet till tronföljdsfrågan.

För att återknyta till den nämnde gustavianen, må avslutas med ett citat ur CP

Hagbergs minnesanförande 1821: "Till den innersta grunden av människohjärtat tränger intet dödligt öga; och därför borde vi alltid vara milda och skonsamma i omdömet om medmänniskor. Det gives icke i naturen något ljus utan skugga." Utan Uno Lindgren blir svensk offentlig heraldik otvivelaktigt lugnare – samtidigt blir den emellertid mycket tråkigare.

Leif Pahlsson

¹⁾ Jfr recension av Arvid Berghman i *Norrköpings Tidningar* 3-1-1952, s 6, omtryckt i *Skandinavisk Numismatik* (Lerum), nr 5/1979, s 26; Sven Tito Achens lovord i *Heraldisk Tidsskrift*, nr 15/1967, s 212, not 11, måste nog läsas med ett visst "understatement", men har likväl okritiskt återopats i *Vapenbilden* (Grästorps), nr 22/1987, s 258 (jfr Lennart Gilljam i *SvD*, 29/3 1992, s 21)!

MEDALJNYTT

Artikel presenterad via Münzverein Neumarkt/OPF. u. Umgebung e.V. grundad 1990 – Medlem av den Tyska Numismatiska Föreningen.



Kristoffer av Bayern

En minnesmedalj har utgivits över Kristoffer III, pfalzgreve av Rhen, hertig av Bayern, kung av Danmark, Sverige och Norge (1440-1448). Den är slagen i silver till 575-årsminnet av Kristoffers födelse.

Diam 40 mm, vikt ca 27 g, finsilver 999/1000, upplaga 150 ex. Utkast Josef Hackl. Tillverkad av Medaillen-Kunst-Pislor i Fürth.

Omskrift: CHRISTOPH III. PFALZGRAF BEI RHEIN-HERZOG IN BAYERN 1416-1991. [= Kristoffer III pfalzgreve vid Rhen-Hertig av Bayern 1416-1991.]

Åtsida: Bröstdbild, vänster med kronhatt (del av en teckning från omkring 1500, Cabinet des Estampes, Paris).

Frånsida: Till vänster riksklenoderna (kröningsinsignerna): Riksäpplet, däröver kungakrona, bredvid till höger ett svärd (på parerstängeln J-H), nedtill med liten

skrift: MÜNZVEREIN NEUMARKT OPF. U. UMGEBUNG e.V.

Till höger inskrift på 12 rader: *NEUMARKT/1416/KÖNIG VON/DÄNEMARK/1440/SCHWEDEN/1441/NORWEGEN/1442/ + HELSING-/BORG/1448. [= *Neumarkt/1416/Konung av Danmark/1440/Sverige/1441/Norge/1442/ +Helsing-/borg/1448.]

Kristoffer var född den 26.2.1416 i Neumarkt (Opf.) som son till pfalzgreve Johann av Neumarkt-Neunburg och Katharina, dotter till hertig Wratislaus VII av Pommern (syster till den skandinaviska unionskonungen Erik XIII av Pommern).

Efter det att hans farbror, kung Erik XIII av Pommern, avsatts 1438 erbjöds den unge pfalzgreven Kristoffer att regera över Danmark; år 1439 utsågs han till riksfö-

reståndare och 1440 till kung av Danmark (kröntes 1443). På hösten 1440 valdes han i Arboga till svensk kung; kroningen ägde rum den 14 september 1441 i Uppsala domkyrka. 1442 blev han kung av Norge.

Vid 29 års ålder gifte han sig med den 15-åriga Dorothea av Brandenburg-Kulmbach i sin residensstad Köpenhamn. Äktenskapet blev dock barnlöst.

Konung Kristoffer av Bayern visade sig inrikespolitiskt vara genomgående framgångsrik. Utrikespolitiskt försökte han att begränsa Hansans makt. Efter en kort sjukdomstid avled han i Helsingborgs slott den 5 januari 1448. Han jordfästes i domkyrkan i Roskilde, de danska kungarnas begravningsplats.

Josef Hackl

(Översatt av Maj Jarl)

Att starta en medaljcirkel

Varför inte starta en studiecirkel om medaljer på din ort?

Redan 1987 hade Morton Andreasson och jag planer på en medaljcirkel i Göteborgs Numismatiska Förening. Då Ulla Ehrensvärd i februari 1987 var i Göteborg och föreläste om de nya sedlarnas tillkomst-historia diskuterade vi möjligheterna och pumpade Ulla på uppslag. Andra studiecirkel (bla svenskcirkeln) kom emellan och så avled tyvärr Morton hastigt. Morton var en ivrig medaljsamlare och beläst på området. Han hade testamenterat sina böcker till GNF:s bibliotek, så nu hade vi ca en hyllmeter medaljböcker. Det kändes förpliktande.

Men vem skulle leda cirkeln? Harald Wideen var ju given, men han drog sig. Till slut övervann jag mina betänkligheter och satte upp mej själv som cirkelledare. Mina kunskaper på området var nämligen mycket begränsade. Tröstade mej med att en studiecirkel skall vara ett *gemensamt* studiearbete.

Först gällde det att väcka intresse. Antalet föredrag om medaljer i GNF har inte varit stort. Harald Wideen har hållit de

flesta. Bla om hur en medalj kommer till, och om Gustav Adolf-medaljernas grafiska förlagor. Kyrkoherde Kurt Hillström höll också några föredrag, bla ett offentligt om medaljkonsten. Gunvor Svensson Lundqvist talade 1973 om medaljframställning. Hon gjorde ju GNF:s 30-årsmedalj. Morton hade talat om medaljsamlande, och Agneta Winqvist presenterat Lea Ahlborn (1826-97). Ernst Nathorst-Böös hade invigningstalat vid en fransk medaljutställning i en bank. Men detta var länge sedan. Nu behövs stora kanoner för att få upp intresset. Lars O Lagerqvist engagerades och höll 1990 en offentlig föreläsning i Röhsska konstslöjdsmuseet: "Samtida internationell medaljkonst." Trots ansträngningar inflöt inget referat i stans tidningar.

Måndagen talade Lagerqvist inför historielärare i Sparreska våningen om svenska historiska medaljer och på kvällen i GNF: "Att samla medaljer" inför 65 åhörare. En GNFare kommenterade: "Att man kan vara så lärd och ändå så rolig!" Efter föredraget gick det ganska lätt att få tio medlemmar att anmäla sig till cirkeln. Dessutom kom fd kommunalrådet Alf Hermansson (född 1904) och skriftställare Leif Pålsson att tillhöra cirkeln. Därigenom tillfördes en betydande sakkunskap. Självt slet cirkelledaren under våren med

studieplanen. Första versionen refuserades av Kursverksamheten pga för vag uppdelning på de olika studiekvällarna. Därför blev kanske andra versionen lite övertydlig på den punkten.

Citerar inledande målsättningsavsnittet: "Uppnä grundläggande kunskap om medaljkonstens utveckling från 1400-talet (med tyngdpunkt på de två senaste århundradena) fram till nutid. Orientering om medeltida objekt, som pekar fram mot den moderna medaljen. Kännedom om medaljtillverkningens tekniker. Förståelse av medaljkonstens estetiska principer och problem. Träning i att bestämma en medalj. Särskild inriktning på svensk och synnerhet göteborgsk medaljkonst. Skapa förståelse för den samtida medaljkonsten."

Som grundböcker användes följande: "Mynt, sedlar och medaljer" av Lagerqvist och Nathorst-Böös (sid 234-60), "Svensk medaljkonst" av Bengt Thordeman i Almanack för alla 1934 och -35 (stenciler) och Kurt Hillströms "Medalj och medaljsamlande" (nr 8 i GNF:s småskriftserie). Bengt Thordemans och N.L. Rasmussens "Medaljen genom tiderna. Vägledning vid studiet av Kungl Myntkabinettets medaljslag."

I klubbiblioteket hade vi sedan gammalt SNF:s Numismatiska Meddelanden och en del FIDEM-kataloger och en rad små-

skrifter. Under sommaren gick jag dessutom igenom universitetsbibliotekets förteckning över äldre (före år 1957) medaljlitteratur. Där fanns en mängd utländsk litteratur, men tyvärr ganska få lämpliga böcker för en studiecirkel på svenska.

Om inte styrelsemedlemmar ställt upp, så vet jag inte, om det hade kunnat bli någon cirkel. Rolf Sandström åtog sig referera Kurt Hillströms verk och presentera sin egen samling, vilket han gjorde på första träffen. Birgit Hahne Eriksson lovade läsa S Stenströms bok om Arvid Karlsteen (1647-1718), och Lars-Erik Malmfelt att studera JC Hedlingers verk. Karl Warburgs bok (tryckt 1890!) om Hedlinger fanns ju... Vi beställde emellertid P Felders arbete (1978) om honom, men det dröjde ett halvår, innan vi fick boken... Men det var värt att vänta. Boken var mycket vacker. Bo Nordell påtog sig reservens roll. Han talade vid ett förhinder om medaljer med göteborgsk anknytning och visade diabilder.

För att få lite medeltida bakgrund bad vi docent Gunilla Åkerström-Hougen berätta om sina forskningar kring nordiska brakteater, och Rune Ekre tala om pilgrimsmärken. I GNF har vi en verklig expert på mynt- och medaljtillverkningsteknik, nämligen Sven-Erik Arnell på Chalmers, som genast ställde upp och medverkade. Han utnyttjade bl a Ulla Ehrens värds framställning i hennes bok om Erik Lindberg.

Men tyvärr var det inte lika lätt att täcka in den franska medaljhistorien. Efter att ha tillfrågat fem lämpliga personer utan resultat, fick jag äntligen napp hos en akademiker. Skickade en lista på lämpliga titlar, som finns i GUB. Med vändande post kom det ett vykort, som meddelade att tyvärr hade vederbörande fått för mycket att göra... Fortfarande letar jag...

Så till cirkeldeltagarna. Connie Wallin valde Ulf Abels bok om Carl Milles. Sven-Erik Husberg talade naturligtvis om sitt samlarområde: Lanthushållningsmedaljer. Det resulterar småningom i en småskrift. Själv försökte jag göra det enkelt för mej genom att förmedla intryck från den stora medaljuställningen i Bodemuseet, Öst-Berlin. „Die Sprache der Medaille.“ Arkitekt SAR Elisabeth Dahl påtog sig ett engelskt arbete om engelska arkitekturmedaljer, skrivet av Jeremy Taylor och utgivet på Seaby. Leif Pålhlsson plockade utan större ansträngningar fram ett föredrag om svenska belöningsmedaljer. Det ligger ett oerhört kunnande bakom hans siffror och statistik på området! Alf Hermansson erbjöd ett föredrag: "Medaljen som miniatyrkonst", och dessutom visade och kommenterade han sin samling (7 kg!). Visningar av samlingar eller enskilda objekt har visat sig vara de mest uppskattade inslagen i studiecirkelarbetet. Folke Tufvesons personliga kommentarer till sin samling tex var högst njutbara. Genologen och idrottsmannen Johan von Sydow berättade dels om sina vunna medaljer och dels

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken



Öppettider
Vardagar 10.00 - 18.00
Lördagar 10.00 - 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-11 50 81

om medaljer med anknytning till sin släkt, vilket blev intressant och levande. Gunilla Åkerström-Hougen visade Carell-medaljer, som var ovanligt vackra.

Även några utomstående experter på olika områden lovade medverka. Historiedocenten Göran Behre har skrivit mycket om jacobitörelsen (skotsk kungaätt med anspråk på Englands tron). Vad var därför naturligare än att be honom referera ett specialnummer av "The Medal" (BM, London) om Jacobitörelsens medaljer? Sune Örnberg - litterat! - har lovat redogöra för Gisela Forschners „Goethe in der Medaillenkunst.“ Lektor Lars Linge: "Renässansens konstideal." Just nu letar jag efter en expert på Linné. (Det finns över 40 Linné-medaljer i Göteborgs Myntkabinett och dessutom en bok från 200-årsjubileet av A Ellenius och H Klackenborg).

En annan studieväg har också prövats: studiebesöket. Några cirkelmedlemmar besökte redan december 1989 Timmermorsordens samling och Kungl Myntkabinettet där Harald Nilsson vägledde oss. Henrik Ahnlund och Mona Lorentzon, Historiska Museet i Göteborg, tog emot oss i april 1991 och visade många medaljer ur det rikhaltiga förrådet i Göteborgs Myntkabinettet (grundlagt av Magnus Lagerborg), men även några "vaxmodeller" gjorda av Daniel Haesling (1707-46).

Trivseln i cirkeln har varit mycket god, skönhetsupplevelserna många och sist men inte minst har kaffepausen förhöjt stämningläget! De varierande ämnena gör träffarna intressanta och roliga. Det är inte så konstigt att vi fortsätter.

Svenska Akademien planerar att om något år ge ut en bok om sina medaljer, vilket naturligtvis blir ett gott hjälpmedel för studerande av svenska medaljer. SNF har 1987 givit ut en förteckning över sina medaljer. Det är överhuvudtaget gott om medaljer över numismatiker, vilket man kan se i Clain-Stefanellis bibliografi. Kungl Myntkabinettet har ju genom åren haft åtskilliga separatutställningar med åtföljande kataloger. Stoff skall vi nog inte sakna! Det är synd att inte någon av oss kan läsa finska - den finska medaljkonsten i senaste generationen har varit lysande. Men när

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

*Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930*

Vasagatan 42
III 20 STOCKHOLM
Tel 08-11 08 07

det gäller danska och norska finns det ju inte några språkhinder. Övind Hansen borde vi ta fram, särskilt som Jan Nordbo i NNF-NYTT nr 1 1987 givit en översikt (med litteraturhänvisningar).

Connie Wallin fortsätter med Axel Wallenborg (Lars O Lagerqvists bok). Vi får ett referat av Brita Olséns bok om Lea Halborn (av Britta Ekre). Nyligen har Numismatiska samfundet i Speyer publicerat ett arbete av Rainer Albert om Victor Huster. „Von der Idee zum Gepräge. Aus der Kunstprägestalt und dem Medaillen-Cabinet Victor Huster.“ Denna bok, som bla behandlar de tekniska förutsättningarna för medaljskapande, tycks förtjäna att bli refererad. Leif Pålhlsson kommer att recensera Christopher Eimers bok: "An Introduction to commemorative medals" (på förlag Seaby). Alf Hermansson har säkert något i bakfickan, som rör Göteborgs-medaljer. Harald Wideen är alltid intressant... Själv borde jag väl göra något? Kung Sol och hans medaljer kanske? Mark Jones har skrivit om det... Eller hellre tala om CA Ossbahrs: "Mynt och medaljer slagna för främmande makter i anledning av krig mot Sverige." En lämplig läs-uppgift för en historielärare!

Sedan har vi dom som vill visa sina samlingar: Utmärkelser från Andra Världskriget, Första Maj-märken och en norsk samlare.

Kort sagt: Det har visat sig vara mycket lättare att finna lämpliga temata och personer än vad jag trodde 1989. Nya uppslag kommer undan för undan...

Till slut ett par efterlysningar. Vem känner till något om gravören Aron Gerson? Denne graverade en medalj (Hildebrand: Karl XV nr 21), som såldes av mynthandlare H Selling 1869 i samband med den nordiska konstatställningen här. Åtsidan visar Latinläroverket vid Hvitfeldtsplatsen. Svar mottages tacksamt av Gunnar Holst, Vindv 1, 430 91 Höön. Den som har något av intresse att berätta om göteborgska "kommunala" medaljer bedes kontakta Alf Hermansson under adress GNF Box 5289, 402 25 Göteborg.

Bengt Holmén, cirkelledare

UTSTÄLLNINGAR

Sparbössor

En utställning om sparbössans historia under 2000 år

Sparandets historia är också sparbössans. Så länge pengar har använts har behov funnits att förvara dem för längre eller kortare tid. Den äldsta kända sparbössan kommer från Babylonien, ca 300 år f.Kr.

Sparbössans historia är också kulturhistoria. Många sparbössor har vid sidan av sin uppgift att förvara pengar även varit prydnadsföremål – ibland av hög konstnärlig kvalitet.

Utställningen "Sparbössor" skildrar detta populära föremål, som använts i alla kulturer i över 2000 år: Antikens tempelsparbössor, romerska urnsparbössor, medeltida spargrisar, offerkistor och skräsparbössor, praktsparbössor i delftporlin och silver, mekaniska amerikanska 1800-talsparbössor, sparbössor i alla de former och material och från alla världens länder.

I vår vardag har vi mött sparbössan i både hem och skola. Omkring sekelskiftet för snart etthundra år sedan fick sparbössan sitt stora genombrott när bankerna började dela ut hemsparbössor. Ungefär samtidigt började skolsparandet med skolsparlådor i nästan alla skolor. Hemsparbössan och skolsparandet ägnas särskild uppmärksamhet i utställningen och hela

miljöer har därtill uppbyggts. Utställningen invigdes av riksbankschefen Bengt Dennis den 16 juni (talet återges här s 159) och står kvar till 27 september 1992.

Utställningen är arrangerad av Kungl Myntkabinetet och Institutet för sparbankshistorisk forskning. Utställningskommisariärer är Ingvar Körberg och Ian Wiséhn. Det bör noteras att den står utställd i Historiska museets lokaler, Stockholm.

Till utställningen har utgivits en bok om sparbössans historia – den första på svenska språket. Där finns ett sjuttioatal sparbössor avbildade i färg. Se recension på s 161.



"Paddy and the pig" amerikansk mekanisk sparbössa från slutet av 1800-talet. Sparbössan är av gjutjärn och anspeglar på de fördomar som fanns mot irländska invandrare. Foto: Gunnel Jansson.

Den som spar han har

MYNTNYTT

Nya minnesmynt

Fullmäktige i riksbanken beslutade den 24 oktober 1991 med stöd av 9 kap 13 § regeringsformen att föreskriva att minnesmynt på ettusen och tvåhundra kronor skall ges ut i anledning av 200-årsminnet av Gustav III:s död och att mynten skall ha följande storlek, beskaffenhet och utseende. (Jfr SNT 1991:9/10 s 240 och 1992:2 s 34.)

Minnesmyntet med ett nominellt värde av ettusen kronor tillverkades av en legering som består av 900 tusendelar guld, 50 tusendelar silver och 50 tusendelar koppar samt har en vikt av 5,8 gram och en diameter av 21 mm. Avvikelsen från den nominella vikten får vid uppvägning av ett-

hundra mynt vara högst 6 gram. Myntet har följande prägel: På åtsidan lilla riksvapnet med rund sköld under kunglig krona omslutet av serafimerkedjan. Som omskrift upptill SVERIGE omgivet av till vänster E som anger myntningsorten (Eskilstuna) och till höger D som är begynnelsebokstaven i riksbankschefens efternamn (Bengt Dennis) samt nedtill 1000 KR delat av serafimerordens stjärna. På frånsidan en bild av Gustav III i profil med omskriften upptill * GUSTAV III * 1792 * 1992 *. Närmast kanten, på såväl framsidan som på frånsidan, en ornering av små bågar. Randen är slät.

Minnesmyntet med ett nominellt värde av tvåhundra kronor tillverkades av en legering som består av 925 tusendelar silver och 75 tusendelar koppar samt har en vikt av 27,03 gram och en diameter av 36 mm. Avvikelsen från den nominella vikten får

vid uppvägning av ettusen mynt vara högst 27 gram. Myntet har följande prägel: På åtsidan lilla riksvapnet utan sköld mot bakgrund av en teaterscen från 1700-talet. Som omskrift upptill SVERIGE omgivet av till vänster E som anger myntningsorten (Eskilstuna) och till höger D som är begynnelsebokstaven i riksbankschefens efternamn (Bengt Dennis) samt nedtill 200 KR. På frånsidan en bild av Gustav III i profil med omskriften upptill * GUSTAV III * 1792 * 1992 *. Närmast kanten, på såväl åt- som frånsidan, en ornering av små bågar. Randen är slät.

Dessa föreskrifter trädde i kraft den 1 juni 1992 (SFS 1992:287). De har dock tillämpats även på minnesmynt som har givits ut dessförinnan. Skulptör Anni Sundin, Färentuna, har utfört det konstnärliga arbetet.

TS



Bengt Dennis klipper av bandet. Till höger "Spara", det är nästan symboliskt, att invigaren skymmer "Slösa."
Foto: Ulf Bruxe, RIK/Foto.

Sparbössor – Sparbössans historia under 2000 år

*Invigningstal av Bengt Dennis vid
utställningen den 16 juni 1992*

En utställning av sparbössor och om sparbössans historia ligger väl i tiden. I vårt land och internationellt uppmärksammas sparandet på ett sätt och i en omfattning som vi får gå långt tillbaka för att finna en motsvarighet till.

I vårt land koncentreras uppmärksamheten till två frågor: statens och hushållens sparande.

Statens sparande är negativt, dvs utgifterna är större än inkomsterna och vad värre är, underskottet bara ökar och ökar. Av underskottet kan bara hälften skyllas på de dåliga tiderna, halva underskottet kommer att finnas kvar även när konjunkturen vänder. Om man inte gör något åt den ekonomiska politiken förstås. Kanske det hade främjat den goda saken mera om finansministern fått inviga denna utställning. . .

Hushållens sparande ökar däremot och har gjort det under flera år. Det är fortfarande lågt i förhållande till flertalet industriländer. Under lång tid var det tom negativt.

Ansträngningar måste göras för att stimulera hushållens sparande ytterligare.

I många avseenden är förutsättningarna gynnsammare än på mycket länge.

För det första är inflationen låg och kan förväntas vara så under lång tid framöver. För det andra är räntorna höga och några drastiska neddragningar är inte inom synhåll. För det tredje har skattesystemet lagts om så att det gynnar sparande och straffar skuldsättning. För det fjärde erbjuds hushållen en rad nya sparformer. Banksparandet har fått konkurrens från obligations-sparande. Vi kommer att se konkurrensen om hushållens sparande öka under 1990-talet.

Vi är i ett läge där den gamla devisen från hemsparbössorna i Skåne nu har en förankring i verkligheten:

"Att två och två är fyra
vi lära i vårt hem.

Men hemsparbössan lär oss
att två och två är fem!"

Men den stora frågan om hushållssparandet i vårt land gäller sparandet för ålderdomen och därmed reformeringen av ATP-systemet. Det finns fortfarande starkt delade meningar om hur pensionssystemet skall reformeras men det råder uppslutning kring en bärande tanke, nämligen att systemet i större utsträckning skall bidra till att öka sparandet.

Det finns i spardebatten de som hävdar att det nationella sparandet är ointressant. I en finansiellt integrerad värld har det

ingen betydelse var någonstans sparande-överskottet finns. Vi kan alltid attrahera kapital utifrån, säger man.

Jag har en annan uppfattning. Det nationella sparandet är betydelsefullt. För det första kan små och medelstora företag, som behöver riskkapital och lånekapital för drift och investeringar, inte förlita sig till utländska finansierare. För det andra finns starka skäl för att slå vakt om den inhemska förmögenhetsbildningen. Med utländsk finansiering skulle en allt större del av avkastningen på förmögenheten gå till utlandet. Nationalinkomsten skulle utvecklas i svagare takt än om sparandet framkom inom landet.

En stor del av den ekonomisk-politiska debatten under de närmaste åren kommer att kretsa kring sparandet i vår ekonomi. Dagens utställning, förutom att vara en kulturhistorisk begivenhet, bidrar till att sätta sparandet i centrum.

Sparbössan väcker minnen och känslor – min första kontakt med sparandet var genom parlådan i skolan.

Som riksbankschef är det knappast någon inbjudan att tala, som gett mig större glädje än att inviga denna utställning. Jag tackar initiativtagarna och alla som gjort denna utställning möjlig och hoppas att många finner sin väg till utställningen!

Utställningen är härmed invigd och öppnad.

RECENSIONER

Karin Beckman-Thoor & Eva Wiséhn: *Myntfynd från Dalsland och Värmland. Sveriges Mynthistoria. Landskapsinventeringen. 6.* Stockholm 1992. (ISBN 91-7192-843-X). 155 sidor, capris 80:—.

Såsom arkeolog verksam i Värmland, och med ett förflutet inom numismatiken, är det med spänning och glädje man öppnar den nyutkomna boken *Myntfynd från Dalsland och Värmland* av Karin Beckman-Thoor och Eva Wiséhn.

Boken inleds med en presentation av kulturminneslagen och dess tillämpning då det gäller myntfynd, en beskrivning över fyndhanteringen vid Kungliga Myntkabinettet samt en presentation av fyndkatalogernas uppbyggnad. Därefter följer de båda fyndkatalogerna för Dalsland och Värmland. Båda fyndkatalogerna inleds med kartor över landskapens socknar och med kartor över de olika myntfyndplatserna. Efter fyndkatalogerna presenteras sägner, traditioner och kuriosita kring skatter och myntfynd. Boken avslutas med information om olika myntsamlingar i Dalsland och Värmland, uppgifter om mynträkning,

mått och vikt, en förteckning över Sveriges regenter och myntherrar, en ordlista med förklaringar av olika förkortningar och förteckningar över litteratur och referenser.

Myntfynd i Dalsland och Värmland är ett mycket gediget verk, och informationen presenteras också på ett lättillgängligt sätt. Författarna har lagt ner stor möda på att skapa en så komplett och utförlig förteckning som möjligt över de olika myntfynden och deras fyndomständigheter.

Jag noterar också med glädje att författarna har kontrollerat fornminnesregistrets uppgifter om olika myntfynd. Mig veterligt är det första gången detta görs i Landskapsinventeringen, och då jag vet att det i fornminnesregistret förekommer upplysningar om myntfynd som inte är kända i andra källor, måste detta betraktas som ett stort plus.

Oturligt nog för författarna var varken revideringsinventeringen av Värmlands län eller den arkeologiska undersökningen vid Edsholms borg i västra Värmland avslutade då boken publicerades, och därför saknas tyvärr några mynt i förteckningen.

På det hela taget vill jag ge författarna en stor eloge för sitt gedigna arbete, och jag

vet att vi i Värmland kommer att få stor nytta och glädje av boken, både i vårt dagliga arbete på Värmlands Museum och inom de olika forskningsprojekt som pågår i länet. Det är också mycket positivt att man inom projektet Landskapsinventeringen vinnlagt sig om att presentera både numismatisk information och myntfyndskatalogerna på ett lättillgängligt sätt.

Det jag saknar och efterlyser är en vetenskaplig bearbetning av det fyndmaterial som presenteras i *Myntfynd från Värmland och Dalsland*. Jag är medveten om att det inte är projektets ambitioner att göra sådana bearbetningar, men det kanske är dags att omvärdera ambitionerna. I Sverige är vi mycket bra på att skapa kompletta kataloger och förteckningar, men vi är sämre på att vetenskapligt bearbeta den massiva information vi tar fram. Jag anser att det behövs en växelverkan mellan sk grundforskning och vetenskaplig bearbetning. Förhoppningsvis kan ju den vetenskapliga bearbetningen även ge en fingervisning om hur vi skall kunna förbättra den grundforskning vi utför.

Eva Svensson, antikvarie
Värmlands Museum, Karlstad



Sten Törngren: *Kristinas ettöringar av koppar*, Malmö 1991. ISBN 91-630-0727-4.

Författaren, bosatt i Malmö och mångårig samlare av mynt, har utgivit resultatet av likaledes mångåriga undersökningar av drottning Kristinas ettören av koppar. Det har blivit en bok om 148 sidor med engelsk sammanfattning, format stående A5. Pris i detaljhandeln kr 125:—.

Innehållets huvuddel är en grupp- och variantförteckning av nu kända kopparmynt i valören 1 öre från 1638 till och med 1653. En god avrättning finns för ett antal av varje årgång. (De har utförts av framlidne Jan Olav Andersson, Landskrona, se *SNT* 1991:8, s 210). Indelningen har gjorts med mynten i årtalsordning och därunder i grupper med hänsyn till olikheter i omskrift, fyllnadstecken såsom roser, punkter, kronornas utseende o.s.v. Förf. beskriver också det karakteristiska för "säterören" och "avestaören." Meningen är att ägaren av ett mynt skall kunna fastställa dess identitet i detta system och därmed använda Törngrens beteckningar som referens. En hjälptabell visar samstämmigheten mellan Törngrens beteckningar och de tidigare katalogerna av Hallborg och Hartman resp Cavalli. Efter varje årtal har förf. en kommenterande text. Det finns dessutom en kompletterande tabell omfattande omskrifterna. Men varför står denna senare i omvänd kronologisk ordning?

Tyngdpunkten i arbetet med boken är naturligtvis systematiseringen av de olika årtalens varianter. Logiskt sett skall en

framställning – muntlig eller skriftlig – leda från förutsättning till slutsats och slutresultat. Därför skulle den detaljerade myntbeskrivningen egentligen ha kommit sist som en produkt av gravering, tillverkningsmetoder m.m. Men boken innehåller en hel del annat än avritade mynt. En biografi över drottning Kristina, hennes samlingar av mynt och medaljer och dessas öden är inte kända av många Kristinasamlare. En samlare borde överhuvud ha ett rimligt krav på vidgad kunskap om det han samlar på och därför är det välbetänkt av förf att ta med en kort beskrivning av både drottningen och hennes intressen och så mycket som möjligt om mynten, deras användning, tillverkning, kanske lite ekonomisk historia. Alla de som annars bara har intresse av att registrera sina mynt som nummer i en tabell bör kunna ta del av det nämnda med nöje och behållning. Nils Ludvig Rasmusson uttalade en gång ungefär följande: "Bland numismatikens mest betydande uppgifter är att studera myntens öden sedan de lämnat myntverket. Detta är inte enbart mynthistoria utan har också etnologiska aspekter. Vi måste nämligen undersöka vad folk tänkte om mynten, hur de handhade dem och vilken roll de spelade i det dagliga livet." Här finns i Törngrens bok uppslag till sådana studier på olika områden och den som får intresset därför väckt genom den korta informationen på olika områden i boken kan gå vidare och levandegöra sin samling.

För att återgå till ordningsföljden i boken: efter drottning Kristina och hennes

samlingar skulle myntförhållandena från 1624, första året för kopparmynt, beskrivas. Sedan borde komma kapitlen om själva myntet, tillverkningen och allt som sammanhänger därmed, därefter förteckningen med bilagor och sist – då vi är närmare vår egen tid – äldre samlingar av öresmynten samt skattfynden. Det är säkert fullt möjligt att göra boken ännu mer attraktiv om vid ev ny upplaga de olika delarna bytte plats enligt ovan.

Det är egentligen bara ett kapitel som bör skrivas om, det om myntförhållanden och mynträkning. Det mesta som står där är rätt men då denna tidsperiod från 1624 till Karl X Gustav är så avgörande för hela vår myntpolitik med silver och koppar borde förf ta tillfället i akt att ge läsaren-samlaren en tydligare bild av händelseutvecklingen dessa betydelsefulla år. Det är rec. bekant att viss tidsnöd rådde vid kontrollen av en del uppgifter om vår penninghistoria men det går att rätta till. Boken är för bra för att underlåta detta. Att ge en fyllig bild av denna tidsperiod skulle ge en bättre förståelse för förfädernas problem både ifråga om myntpolitiken och den dagliga hanteringen av mynt av låg valör. Här låg grunden till införandet av plåtmynt.

Kapitlet om mynträkning bör börja med Gustav Adolfs ettören, från början utgivna att motsvara 1 öre i silvermynt. Rätt vikt för klippingen i valören 1 öre var 32,3 gram och för rundmyntet från 1627 28,3 gram. Priset på koppar var i Amsterdam 1625 74 riksdaler pr skeppund men 1631 endast 44 riksdaler. Då kopparmynten av-

Dietrich Mannsperger: Württembergische Städte. Historische Bilder auf Münzen und Medaillen. Ausstellungsreihe der Münzsammlung der Universität Tübingen. Von Krösus bis zu König Wilhelm. Württemberg, Heft 1. Tübingen 1983. 28 s. Rikt illustrerad.

Mannsperger inleder med en elegant exposé över hur Württembergs antal städer utvecklats från nya tidens början, då en furste uttalade: „Mein Land hat kleine Städte.“, fram till införlivandet under Napoleon-epoken av många fria riksstäder. Han spinner fint på temat: „Während das Herrscherbildnis seit der Renaissance die Prägungen der Fürsten beherrscht, entdeckten die gegen Personenkult allergischen Stadtrepubliken den Repräsentationswert ihres eigenen Spiegelbildes.“

27 mynt och medaljer är vackert avbildade och får motiven detaljerat beskrivna. Det är en fröjd att läsa förklaringarna, därför att de gamla, på latin avfattade inskriptionerna översatts till tyska. Universitetets folk vet betydelsen härav vid kunskapers spridande till "gemene man", något som tyvärr inte alltid gäller museifolk.

NUF

Dietrich Mannsperger: Württembergische Fürsten. Charakterköpfe auf Münzen und Medaillen. Ausstellungsreihe der Münzsammlung der Universität Tübingen. Von Krösus bis zu König Wilhelm. Württemberg, Heft 2. Tübingen 1985. ISBN 3-8030-1555-3.

Detta är en "histoire métallique", som får sin speciella charm av att fyra århundradens präglingskonst fått lämna sammanlagt 95 avbildningar av mynt och medaljer med porträtt av den grevliga, hertigliga och kungliga ätt, som länkat landets öden fram till 1918. Vi får även bilder från dess sidolinjer, som tex Mömpelgard (i Elsass, Montbéliard på franska) och Oels (i Schlesien). Ättens kvinnor finns också med.

Texten är visserligen en starkt komprimerad württembergisk historia för de senaste fyra århundradena, men den ger ändå så mycket av de personliga ödena. Även här har latinet till läsarens och utställningsbesökarens glädje översatts.

Kan inte Alf och Lars hjälpa oss till något liknande?

NUF



Ingvar Körberg – Erik Lindmark – Ian Wiséhn: Sparbössor. Sparbössans historia under 2000 år. Utgivare: Institutet för sparbankshistorisk forskning och Kungl Myntkabinettet i samarbete med Sparfrämjandet AB. Uddevalla 1992. 136 sidor, rikt ill. Hft. Capris 190 kr. ISBN 91 7208 4367.

Boken är utgiven i anslutning till den stora sparböseutställningen på Historiska Museet i Stockholm under sommaren 1992. Det är emellertid inte någon utställningskatalog utan ett helt fristående vetenskapligt arbete – det första i detta ämne tryckt i Sverige.

På det relativt lilla utrymmet har författarna lyckats pressa in en stor mängd vettande. Sparbössans historia är fascinerande! Den följer myntens historia hack i häl. I boken beskrivs skeendet på ett sakligt men ändå lättfattligt sätt. Detta mycket tack vare det genomtänkta bruket av huvud- och underrubriker. Att systematisera en företeelse så skiftande som sparbössan måste vara vanskligt. Här faller utan tvekan antikviteter, grisar, mekaniska underverk och moderna plastmonster ner på rätt plats. Ibland har det blivit nödvändigt att en bössa redovisas ett par gånger, vilket ingalunda stör.

För de flesta torde de antika sparbössorna vara de mest intressanta. "Priesparbössan" från omkring 220 fKr ger sannerligen stoff till fantasi! Man får hoppas att "syskonen" från Athen och Utica så småningom skall komma till rätta. Författarna är bekymrade över kopior som förevillar. Är manne "kopior" en vacker omskrivning för "förfälsknings"?

Det vore frestande att kommentera varje särskilt kapitel. Detta är olämpligt ty ingen läser långa recensioner – utom författarna förstås. Fakta om grisarnas utveckling genom tiderna i olika kulturområden, om hemsparbössor, om rena konstverk, om exotiska former och mycket annat får den som läser boken.

De utsökta illustrationerna bör särskilt nämnas. De har utvalts med största omsorg och fotografierna har en utmärkt skärpa och är av högsta klass. Flertalet (43 av 79) står Gunnel Jansson för. Ulrika Thunstedt har bidragit med 16 och Birgit Brånvall med fem foton.

I slutet av boken finns en förteckning på samlingar, samlare och samlarklubbar. Dessutom presenteras en omfattande bibliografi. Allt detta är mycket tacknämligt för de specialintresserade. För dessa, för kulturhistoriker och för alla dem som i likhet med anmeldaren tycker om strövtåg i numismatikens utmarker kan den prydliga lilla volymen rekommenderas.

FO

Se även s 158 och 159!

sågs vara värde mynt blev följden att de successivt nedvärderades. 1633 fastställdes dessa 1-örens värde till 1/2 öre och bestämde också nyprägling av 1/4-ören (fyrcar) med en vikt av 10,6 gram. En daler i silvermynt motsvarade alltså 2 daler i kopparmynt. Här är början till den dubbla mynträknigen, silvermynt och kopparmynt, som skulle vara med ända till 1777. År 1638 kom så drottning Kristinas 1-ören (kallade *dubbelt kopparmynt* i motsats till Gustav Adolfs *enkelt kopparmynt*). Fyrkens vikt höjdes samtidigt till 12,9 gram. Det nya 1-öret vägde 51,5 gram.

År 1643 nedsattes kopparörena i enkelt kopparmynt från 2 öre till 2 1/2 öre mot silvermyntet. Värdet på Kristinas 1-ören, som verkligen var dubbelt kopparmynt, alltså 2 öre motsvarande 1 öre i silvermynt, ändrades också genom en 25-procentig höjning till 1 1/4 öre mot silvermyntet och 2 1/2 öre mot det enkla kopparmyntet. I konsekvens härmed gick det nu fem fyrkar på Kristinas ettören – en språklig anomali. Trots ändringen av 1-örets värde gentemot silvermyntet ändrades inte myntet som sådant. Vikten borde normalt ha höjts med 25%.

Vårt första plåtmynt hade valören 10 daler *silvermynt* à 32 öre per daler. I enkelt kopparmynt är den summa som skulle betalas för 10 daler SM 2 1/2 öre gånger 320 = 800 ören. I Kristinas ören skulle det bli 320 st. Då folk emellertid *räknade* i enkelt kopparmynt försvann snart benämningen 10 daler SM. Det blev i stället 25-daler och räkningen i kopparmynt fortgick – i

varje fall i Mellansverige – till 1777 och ganska långt därefter. Dessa förtydligande uppgifter ges här som en komplettering.

Allmänt kan sägas att det är lite för många tryckfel. En noggrannare korrekturläsning skulle ha förbättrat helhetsintrycket. På sid 83 är tex 1 aln = 90 cm. På bokens framsida lutar myntets fränsida 45° vilket just i valsverk är totalt omöjligt. Boken är avbildad på ett löst broschyrblad men där sitter myntet rätt. Boken saknar titelblad. Tryckeriet är anonymt vilket är klart olagligt (enligt Tryckfrihetsförordningen) – detta är dock icke förf:s fel.

Ytterligare några synpunkter. Att den noggrant beskrivna valsverkmetoden höll på ända till 1715 bör kanske nämnas liksom att vi aldrig haft fickvalsverk. Problemet med valsens storlek och hur många mynt man kunde prägla genom *ett* varv på valsen är enligt förf osäkert. Det bör ju ha varit minst sex såvida ej första och sjätte myntet är stampidentiska på de två bevarade tenar där det finns sex mynt i rad. En annan obesvarad fråga är om det finns en logisk förklaring till en del bitecken på mynt av samma eller närliggande årtal. Säger skiljaktigheter i myntets stil något? Kan olikheterna ha med mynthuset att göra och vad betyder de då? Var det för att åtskilja prägligen av olika partier koppar, var det gravörens signum eller vad? Kanske skulle Avestas arkiv kunna ge en förklaring. Det skulle bli pricken över i om förf kunde lösa denna fråga som också hör till ämnet "drottning Kristinas ettören av koppar".

BT/LLI

AUKTIONER

SVENSKA

Okt 26 Stockholm, Auktionsverket
Nov 14-15 Stockholm, B Ahlström

UTLÄNDSKA

Sept 9 London, Glendining's
15-17 Zürich, SBV
16-18 London, Glendining's
21 London, Glendining's
23-26 München, Hirsch Nachf
30-2 Osnabrück, F.R. Künker

Okt 6 Köpenhamn,
Bruun Rasmussen
12 London, Glendining's
14 London, Spink
19-20 Zürich, Bank Leu

Nov 4 London, Glendining's
4-6 Frankfurt, Peus Nachf
6 Oslo, Oslo Mynthandel
11-13 Köln, Münz Zentrum
19-21 München, Hirsch Nachf
24-26 Frankfurt, Frankfurter
Münzhandlung
25 London, Glendining's

Dec 9 London, Glendining's

MÄSSOR

UTLÄNDSKA

Nov 7-8 Oslo International Coin
Show, Oslo Mynthandel

Rättelser

Av ökänd anledning blev bilden av Svenska Numismatiska Föreningens medalj över Léo Holmgren, modellerad av Ernst Nordin, spegelvänd i föregående nummer av SNT. Red beklagar misstaget.

Bildtexten på s 139 föll bort. Fotot föreställer utställningens kommissarie Tamás Sárkány i samspråk med ATA:s chef Stefan Östergren.

Red

Prenumerera på
årsset och jubileumsmynt
från Norge, Danmark och Finland
genom oss.

Även utgåvor från hela världen.
Sedlar. Polletter.

Listor skickas gratis.

NORRTÄLJE MYNT AB

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

FÖRENINGAR

ALINGSÅS NUMISMATISKA FÖRENING har möten första torsdagen i februari - april och oktober - december i Sparbankens filmsal kl 19.00. Upplysningar: tel 0302-130 69.
ESKILSTUNA NUMISMATISKA FÖRENING har möten på Nya Gästis kl 19.00 sista tisdagen i varje månad utom december. Auktion varje gång.

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad (utom i juli och augusti). Apollögården vid Almvägen, Fagersta. Tid: kl 19.00. Upplysningar: tel 0223-116 71.

FALU-BORLÄNGE MYNTKLUBB. Möteslokaler Borlänge, Samlaren, biblioteket Borganäsvägen, Falun, Kristinegården, Kristinegatan 9 - II. Uppl tel 0243-258 56.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING. Auktionsmöten med föredrag hålles andra måndagen i månaden kl 18.45 i Traktören (Tr), Köpmansgatan 20. Studiecirkelarna möts i klubblokalen (KL), Skeppsbron 4V, 18.30. Medaljcirkeln 1:a onsd och Fotocirkeln 3:e onsd. Antik- och Medeltidssektionen 4:e torsd och Utlandscirkeln sista sista tisd i månaden. GNF, Box 5289, 402 25 Göteborg. Kontaktman: Bo Nordell, 031-17 79 70 (dagtid). Anbud: Anders Falk, 031-13 31 41.

HALMSTADS MYNTKLUBB har möten med auktion i Klara-salen kl 18.30 den första måndagen i varje månad utom juli - aug. Upplysningar: 035-12 96 76.

HÖÖRS MYNTKLUBB har möte med auktion i Höörs Plåts matsal den andra torsdagen i varje månad utom juni-aug. Upplysningar: Evert Olofsson 0413-221 51.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria tisdagen i varje månad (utom juni - augusti) kl 19.00 i SPF, S. Långgatan 39, Kalmar. Upplysningar: 0480-159 29, 703 43.

KARLSKOGA NUMISMATISKA FÖRENING har möten andra onsdagen i varje månad (utom juni, juli och aug.) kl 19.00 i S-E-Banken, Torget, Karlskoga. Auktioner vår och höst. Upplysningar 506 41 eller 365 39.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad i SPF-lokalen, Djulög. 51, Katrineholm. Upplysningar: tel 0150-210 45 el 151 00.

MYNTKLUBBEN KLIPPINGEN har myntträff första tisdagen i jan.-april, sept.-dec. Lokal: G. A. skolans matsal, S. Järnvägs-gatan, Sundsvall. Information om mynt, värdering, auktion, lotterier. Köp och sälj. Tel. 060-55 64 18, 11 35 03.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING. Myntträffar med aktiviteter och auktion i "Utbildningshuset", Åkergr. 1, Lund. Upplysningar: vard 046-14 43 69 kvällar 046-13 46 47.

FÖRENINGEN NORDVÄSTMYNT håller sammanträde med auktion i Folkets Hus, Klippan, kl. 19.00, andra fredagen i varje månad. Upplysningar och auktionslista tel. 0451-132 88.

NOLA MYNTKLUBB har möten 3:e tisdagen varje månad augusti - april, utom december. Lokal: Nolaskolan sal 316, Örnsköldsvik. Uppl. tel 0660-166 48 eller 0660-402 20.

NORRKÖPINGS MYNTKLUBB har möte med auktion kl 19.00 tredje tisdagen varje månad utom i maj - augusti i Ektorps fritidsgård. Auktionsvisning börjar kl 18.00. Även icke medlemmar är välkomna. Beställ lista på tel 011-12 50 12.

NÄSSJÖ MYNTKLUBB har möte med auktion på Gustavssons Trafikskola, Rådhus-gatan 33, Nässjö sista tisdagen i varje månad utom dec, juni - juli. Upplysningar: tel 0383-158 35 kl 07.00 - 09.00.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar: tel 0910-186 80.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB har möten kl 19 första onsdagen i varje månad (ej juli - augusti). Lokal: Valbo Kommunhus. Upplysningar: tel 026-18 18 36.

SIGTUNA MYNTKLUBB har möten i klubblokalen Rosersbergsvägen 27 B i Rosersberg (auktioner, lotterier, bytesverksamhet mm). Klubblokalen öppen helgfri onsd 13.00 - 17.00 sept - maj (auktionsobjekt och bibliotek). Uppl 0760-381 90.

MYNTKLUBBEN SKILLING BANCO, Linköping, har möten andra helgfria torsdagen i varje månad (utom maj - augusti) i Huvudbiblioteket, Hunnebergsgatan 8, Linköping i Lindblomsrummet I tr upp kl 18.30 - 21.00. Årligen anordnas en antik- och samlarmässa samt en resa till Frimynt i Helsingborg. Upplysningar: tel 013-12 22 62.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING håller möten sista torsdagen i varje månad utom juni - augusti på IOGT, Kungsgatan 16 A. Klubblokalen: Kungsgatan 38 A, Mal-mö, håller öppet varje tisdag kl 19 - 21 under september - maj.

SKÖVDE NUMISMATISKA FÖRENING Lokal: Servicehuset Bagaren, Hertig Johansgatan 22 A, Skövde. Upplysningar: tel 0500-808 50 (Thord Lund).

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB. Möten på Folkare fotoklubb, Teleg. 19, Avesta. Upplysningar: tel 0226-562 78.

TRELLEBORGS MYNTKLUBB har möte andra måndagen i månaden kl 18.30 i Sparbanken Skånes samlingsal, CB Friisgatan 4 A, Trelleborg. På programmet står auktioner, föredrag, lotterier mm. Upplysningar: tel 0410-241 31.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje, har möte i Wendelas rum, biblioteket Luna, kl 19.00 andra tisdagen i varje månad utom juni, juli, augusti och december. Upplysningar: tel 0755-102 03.

NUMISMATISKA KLUBBEN I UPPSALA har möten på Uppsala Universitets myntkabinett 15/9 (föredrag), 13/10 (auktion), 10/11 (föredrag), 8/12 (föredrag). Tid: 19.00. Upplysningar: 018-54 97 11.

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion sista fredagen i varje månad utom december på Kulturhuset, Storgatan 20, Vetlanda kl 19.15. Visning från kl 18.15. Upplysningar: tel 0383-158 35 kl 07.00-09.00.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möten andra måndagen i varje månad utom juni, juli och augusti. Föredrag och dyl följs av auktion. Servering. Upplysningar: tel 0345-112 95. Lokal: Biblioteket, Smålandsstenar (källarlokalen).

VÄRENS NUMISMATISKA FÖRENING har sammanträden i Röda Korsets lokaler, Hovsg 11, Växjö. Upplysningar: 0470-731 14.

VÄSTERBERGSLAGENS MYNTKLUBB har möten första torsdagen varje månad oktober-maj kl 19.00. Gamla Bangatan 45, Ludvika.

VÄSTERÅS MYNTKLUBB har möten på kafeterian, Vallby friluftsmuseum kl 19.00 första onsdagen i månaden. Närvarolotteri vid varje möte. Upplysningar: tel 021-757 87 (efter kl 18).

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möten i M-lokalen, Järntorgsgatan 3, 23/9, 21/10, 25/11 kl 19. Upplysningar: tel 019-13 52 13.

MYNTNYTT

Danmark

Med anledning av det kungliga silverbröllopet har Den kgl. Mønt präglat två minnesmynt, utförda av medaljör Jan Petersen. Valörerna är 20 resp 200 kroner. Den förra är av aluminiumbrons, 27,0 mm och väger 9,3 g. Den slås i en miljon exemplar. Den högre valören är av finsilver (999/1000), mäter 38 mm och väger 31,1 g. Upplagan är 100.000 ex.

Bägge mynten visar på åtsidan drottning Margrethe II:s och prins Henriks porträtt, på framsidan ett hus med äreport. Ovanför husets port ett hjärta och siffran 25.

Mynten började utväxlas på silverbröllopsdagen den 10 juni.

USA

Flera myndigheter, bla Federal Reserve, finner det mycket viktigt att \$1-sedeln dras in och helt ersätts med ett mynt. Representanthuset har haft hearings i ärendet (det rör sig om ett helt nytt \$1-mynt). När detta skrivs (sommaren 1992) ligger ärendet hos kongressens bankkommitté. Tidigare misslyckanden beror på att man försökt införa ett nytt dollarmynt (Anthonydollar) utan att samtidigt dra in sedeln, anser många.

Falskmynt

Finlands Numismatikerförbund varnar för falska 200 markka i guld från år 1926. Förfälskningen avviker från en äkta enligt följande:

Vikten endast ca 6,9 gram.

Valörsidan = kottarna och ytan har något slitage. På randräfflingen vid klockar 12 en fyllnad.

Vapensidan = vid randpärlorna förekommer fyllnad vid klockan 4. I årtalet ser man en extra pärla i 9:ans och 6:ans cirkel. I svärdet finns rikligt med extra prickar.

Over 25 Years we offer
Banknotes of
the World Mostly first Class
at fair price.
We sell-buy-trade.
Free Lists on request.

NORAY AG

Unter dem Walde
Ch-3932 Zeneggen VS
Switzerland

Myntverket meddelar

Samlarmynt 1991

Nu kan vi meddela upplagorna för myntpräglade med året 1991. Dessa blev följande:

10 kr	106.547.525 st
5 kr	15.792.639 st
1 kr	34.249.994 st
50 öre	16.315.160 st
10 öre	5.176.842 st

En viss del av upplagorna har präglats med utvalda stamper och hanterats speciellt varsamt. Dessa mynt har därefter förpackats som årsatser och sålts som ocirkulerade reguljära mynt. Antal årsatser för 1991 som förpackats på detta sätt uppgår till följande antal:

Hårdplast	65.401 st
Härv med engelsk text	2.884 st
Mjukplast	9.759 st
Härv med engelsk text	1.680 st

1991 års samlarmyntförpackningar är mycket intressanta ur samlarsynpunkt. Dels innehåller de det första året av den nya 10-kronan, dels det sista året av den nya 10-öringen och den gamla 50-öringen i kopparnickel. Någon ytterligare förpackning av 1991 års myntsater kommer ej att ske.

Da det finns ett antal kvar av 1990 och 1991 års samlarmyntförpackningar erbjuder vi Er nu på detta sätt att beställa dem direkt från Myntverket. Leverans sker mot postförskott i den ordning beställningarna inkommer och i mån av tillgång. Beställningar mottages på telefon 016-12 03 00.

Samlarmynt 1992

Pga att den nya 50-öringen i brons kommer att vara lägligt betalningsmedel först från 1992-10-01 har samlarmyntet 1992 kraftigt försenats. Förhoppningsvis kommer vi dock att kunna presentera de nya årsatserna i en broschyr som kommer att skickas ut i höst så snart tillverkningen av årsatserna har börjat.

Läsare som är medlemmar av SNF bör observera, att föreningen ej längre levererar samlarmynt utan att dessa lämpligen beställs direkt från Myntverket.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel 046-14 43 69



1/2 RIKSDALER 1723 KRELLMYNT
PRAKTEX 0 RRR

AUKTION 46

14-15 NOVEMBER



Ny upplaga av

WORLD COINS

PRIS 385:–

KOMPLETT HELA VÄRLDENKATALOG FRÅN 1801 TILL IDAG,
MED ÖVER 50.000 AVBILDNINGAR

De Luxe-utgåvan finns i lager till ett pris av 1.100 kronor.

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Kungsgatan 28 - 30

Box 7662 • 103 94 STOCKHOLM

Tel: 08-10 10 10 • Fax: 08-11 30 75